

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Stojković
(Ne)stabilnost vlad na območju nekdanje Jugoslavije –
primerjava Slovenije in Srbije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Stojković

Mentorica: izr. prof. dr. Alenka Krašovec

(Ne)stabilnost vlad na območju nekdanje Jugoslavije –
primerjava Slovenije in Srbije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

(Ne)stabilnost vlad na območju nekdanje Jugoslavije – primerjava Slovenije in Srbije

V diplomski nalogi se osredotočam na lastnosti strankarskega sistema v Sloveniji in Srbiji ter kako ti vplivajo na stabilnost vlad. Obema državam je skupno, da sta postali tranzicijski državi v devetdesetih letih, različna ureditev strankarskega sistema pa jima je začrtala različno politično pot (Srbija je imela polarizirani strankarski sistem z zelo močnimi antisistemskimi strankami, medtem ko je imela Slovenija zmerni pluralizem brez antisistemskih strank). Poleg stabilnosti vlad bom ugotavljal, kako so število strank v strankarski areni, prisotnost antisistemskih strank in tipi koalicij vplivali na stabilnost vlad v teh dveh državah. Pri primerjavi omenjenih vlad sem si pomagal z dvema hipotezama, ki sem jih predstavil na začetku naloge. Osredotočil sem se na naslednje lastnosti strankarskega sistema: fragmentiranost strankarskega sistema, prisotnost antisistemskih strank in ideološka usmerjenost strank v vladnih koalicijah. Število strank glede na moč strank v parlamentu nam poda indeks frakcionalizacije, ki je boljši indikator stabilnosti vlad od samega števila strank.

Ključne besede: stabilnost, vlada, strankarski sistem, fragmentiranost, ideološka distanca.

Stability of governments in former Yugoslavia – the case of Slovenia and Serbia

In this diploma I concentrate on the characteristics of party system in Slovenia and Serbia and how they affect on the stability of governments. Both countries have in common condition - in the beginning of the nineties they become transition countries, but with very different characteristics of party system (Serbia had a polarized party system with very strong anti-system party, while Slovenia had moderate party system without anti-system parties). Besides government stability I tried to prove, how the number of parties in the party system, the presence of anti-system parties affect on stability of government in these two countries. The two hypothesis that I set up at the beginning of diploma helped me when doing the comparison. I focused on following characteristics of party system: fragmentation, the presence of anti-system parties and ideological orientation of parties in government coalitions. The number of parties connected with power of parties represents index of fractionalisation, which is more appropriate indicator of stability than only number of parties.

Key words: Stability, government, fragmentation, ideological distance.

KAZALO

1	UVOD.....	9
1.1	STRUKTURA NALOGE.....	10
1.2	METODOLOŠKI OKVIR.....	11
2	TEORETIČNA IZHODIŠČA.....	12
2.1	STABILNOST VLAD.....	12
2.1.1	MERJENJE TRAJANJA VLAD.....	13
2.2	STRANKARSKI SISTEM.....	16
2.2.1	RAZVRŠČANJE IN TIPOLOGIJA STRANKARSKIH SISTEMOV.....	17
2.2.2	(NE)STABILNOST STRANKARSKEGA SISTEMA.....	20
2.2.3	FRAGMENTIRANOST STRANKARSKEGA SISTEMA IN VPLIV NA STABILNOST VLADE.....	21
2.2.4	IDEOLOŠKA STRUKTURA STRANKARSKEGA SISTEMA.....	23
2.2.5	OBSTOJ ANTISISTEMSKIH STRANK IN IDEOLOŠKA SESTAVA KOALICIJE.....	25
2.2.6	STRANKARSKE KOALICIJE.....	26
2.2.7	VRSTE KOALICIJ.....	27
2.2.8	VPLIV KOALICIJ NA STABILNOST VLAD.....	29
2.3	VOLILNI SISTEM.....	30
2.3.1	RAZVRŠČANJE VOLILNIH SISTEMOV.....	31
2.3.2	VPLIV VOLILNEGA SISTEMA NA STRANKARSKI SISTEM.....	33
2.3.3	VPLIV VOLILNEGA SISTEMA NA STABILNOST VLAD.....	34
3	EMPIRIČNI DEL.....	36

3.1	(NE)STABILNOST VLADE – LASTNOSTI VLAD	36
3.1.1	SLOVENIJA.....	36
3.1.2	SRBIJA.....	38
3.2	DEJAVNIKI VPLIVANJA NA STABILNOST/TRAJANJE VLAD	42
3.2.1	LASTNOSTI STRANKARSKEGA SISTEMA	42
3.2.2	FRAGMENTACIJA STRANKARSKEGA SISTEMA.....	45
3.2.3	IDEOLOŠKA SORODNOST STRANK V KOALICIJAH IN OBSTOJ ANTISISTEMSKIH STRANK.....	47
3.3	VERIFIKACIJA HIPOTEZ	51
4	ZAKLJUČEK.....	58
5	LITERATURA.....	59
6	PRILOGI.....	64
	PRILOGA A	64
	PRILOGA B	66

KAZALO TABEL

Tabela 3.1:	Lastnosti vlad v Sloveniji 1990–2008	37
Tabela 3.2:	Lastnosti vlad v Srbiji 1990–2007.....	39
Tabela 3.3:	Razdelitev strank glede na ideološko pripadnost levo/desno	50
Tabela 3.4:	Karakteristike strankarskega sistema Slovenije	51
Tabela 3.5:	Karakteristike strankarskega sistema Srbije.....	52
Tabela 3.6:	Trajanje vlad glede na volilno obdobje v Sloveniji in Srbiji.....	54
Tabela 3.7:	Število vlad, predsednikov vlad v Sloveniji in Srbiji glede na obdobje pred	

in po demokratičnih spremembah	56
--------------------------------------	----

KAZALO SLIK

Slika 3.1: Gibanje stopnje razdrobljenosti strankarskih aren v državah Slovenije in Srbije od prvih volitev 1990 do 2004	47
--	----

SEZNAM KRATIC

- DEMOS** – Demokratična opozicija Slovenije
- DEPOS** – koalicija Demokratske stranke in stranke Srbskega gibanja za obnovo
- DeSUS** – Demokratična stranka upokojencev Slovenije
- DOS** – Demokratska opozicija Srbije
- DS** – Demokratska stranka (Srbije)
- DS** – Demokrati Slovenije
- DSS** – Demokratska stranka Srbije
- GSS** – Združenje državljanov Srbije
- JUL** – Stranka združene levice
- LDP** – Liberalno demokratska stranka
- LDS** – Liberalna demokracija Slovenije
- LS** – (Slovenska) Ljudska stranka
- LSV** – Liga socialdemokratov Vojvodine
- NS** – Nova Srbija
- NSi** – Nova Slovenija
- SDS(S)** – Slovenska demokratska stranka
- SDZ** – Slovenska demokratična zveza
- SDP** – Socialdemokratska stranka Srbije
- SKD** – Slovenski krščanski demokrati (od leta 2000 NSi)
- SKZ** – Slovenska kmečka zveza
- SLS** – Slovenska ljudska stranka
- SMS** – Stranka mladih Slovenije
- SPO** – Srbsko gibanje obnove
- SPS** – Socialistična stranka Srbije
- SRS** – Srbska radikalna stranka
- ZLSD** – Združena lista socialnih demokratov (od leta 2005 SD – Socialni demokrati)
- ZS** – Zeleni Slovenije

1 UVOD

Devetdeseta leta so zaznamovala rojevanje novih demokracij, za katere je bilo značilno preoblikovanje političnih sistemov. Ena od značilnosti stabilnih demokracij in političnega sistema je stabilnost vlad. Med vrsto vzrokov, ki vplivajo na stabilnost vlad, sem se osredotočil na notranje vzroke, ki zadevajo razmerje med strankarskim sistemom ter izvršno oblastjo. Večina vlad je sestavljena iz ene ali več političnih strank, ki nastopajo v strankarskem sistemu, zato imajo te velik vpliv na delovanje vlade. Lastnosti strankarskega sistema lahko ključno vplivajo na to, ali bodo vlade v določeni državi trajale dlje ali manj. Za merjenje stabilnosti vlad obstajajo določeni indikatorji. Tako lahko merimo, kako pogosto se menjajo vlade, predsedniki vlad ali določeni ministri v vladah.

Izvršilna oblast je tisti del državne oblasti, ki na najbolj neposreden način izvršuje najpomembnejše funkcije sodobne države. Položaj izvršilne funkcije je za sodobno državo še posebej pomemben tudi zato, ker se med vsemi državnimi funkcijami prav izvršilna srečuje z največjimi izzivi, s katerimi se sooča državna organizacija. Gotovo je učinkovitost izvajanja izvršilne funkcije odvisna od cele vrste dejavnikov, vendar pa je med njimi posebno pomemben položaj, ki ga ima izvršilna funkcija v sistemu organizacije državne oblasti. Pri tem ne gre samo za normativne okvire njenega delovanja, temveč tudi za položaj, ki ga ima v dejanskem delovanju državne oblasti. Nanj v veliki meri, pogosto celo odločilno, vpliva strankarski sistem, ki pa je spet v precejšnji meri posledica volilnega sistema (Grad 2000, 119). Eden od elementov obstojnosti sistema, ki se navezuje na pojmovanje politične stabilnosti, je stabilnost vladanja. Pri proučevanju vlad je pomembno vedeti, katere stranke so v njo vključene. Trajanje vlade je glavni del ocenjevanja uspešnosti vlade (Blondel in dr. 2007, 39–41).

Stranke, ki tekmujejo za podporo volivcev, se v parlamentarnih sistemih, ki pogosto temeljijo na proporcionalnem volilnem sistemu, dogovarjajo in povezujejo za doseg svojih ciljev. V ta namen oblikujejo predvolilne ali povolilne koalicije, v katere se sicer lahko vključujejo katere koli stranke, vendar pa so običajnejše koalicije med strankami podobnih političnih programov. Stabilnost in učinkovitost koalicijskih vlad je v večini evropskih držav zagotovljena s pripravljenostjo strank na sodelovanje kljub

programskim razlikam. (Zajc 2000, 139). Izkušnje iz držav v evropskem prostoru kažejo, da so bile koalicijske vlade, sestavljene iz programsko sorodnih strank, ki so imele dejanske skupne cilje in bile dobro vodene, bolj stabilne. Stanje medsebojnega tekmovanja in nasprotovanja med strankami koalicije daje vtis, da so se nove stranke pripravljene pridružiti večinski koaliciji predvsem zaradi sodelovanja pri delitvi vzvodov moči in oblasti (Zajc 2000, 142). Prav zaradi tega lahko hitreje pride do različnih trenj znotraj koalicij, kar se lahko odrazi v padcu določene vlade.

Vendar je po drugi strani pretirano poudarjanje stabilnosti oblasti zavajajoče, še posebno tedaj, ko se v raziskavah politične stabilnosti kot indikator uporablja število menjav vlad. Odsotnost menjav oblasti, se pravi dolgotrajnejša »zacementiranost« ene politične grupacije na oblasti, torej visoka stopnja stabilnosti, namreč prav tako ni produktivna. V tem primeru, se pravi ob odsotnosti realne politične alternative, se vladajoča garnitura pogosto začne čutiti »nedotakljivo«, kar običajno vodi v manjšo neučinkovitost njenega delovanja, pomeni pa tudi resno nevarnost korupcije in drugih nelegalnih praks (Tomšič 2002, 39–40).

1.1 STRUKTURA NALOGE

Diplomska naloga je sestavljena iz štirih sistematičnih in vsebinsko med seboj povezanih poglavij:

- Prvo poglavje vsebuje uvod, v katerem je predstavljena izbrana tema, namen in cilji naloge. V nadaljevanju sledi predstavitev uporabljene metodologije ter hipoteze.
- V drugem poglavju je predstavljena relevantna teorija, ki zadeva temo diplomske naloge. Najprej sem opredelil stabilnost, analiziral dejavnike stabilnosti vlad in njihovo delovanje ter kako jo merimo in kateri so indikatorji. Nato sem nadaljeval z značilnostmi strankarskega sistema (fragmentiranost, nestabilnost ter ideološka distanca) ter opredelil indikatorje, s katerimi jih merimo. Skozi omenjene značilnosti strankarskega sistema sem skušal pojasniti, kako te vplivajo na stabilnost vlad. Ideološko značilnost strankarskega sistema

bi lahko delno razložil tudi z vrstami koalicij, njihovo ideološko sestavo ter vpliv na stabilnost. Nazadnje sem omenil še volilne sisteme ter njihov vpliv na stabilnost vlad.

- V tretjem poglavju sem predstavil značilnosti vlad v Sloveniji in Srbiji, kriterije preučevanja in analizo stabilnosti vlad v omenjenih državah. Opredelil sem značilnosti strankarskega sistema in skušal prikazati vpliv teh na stabilnost vlad. Analiza strankarskega sistema je sestavljena iz števila in moči strank oziroma njihovega morebitnega nihanja njihovih moči skozi mandatna obdobja. Podatke sem primerjal in ugotavljal morebitno povezavo med strukturo strankarskega sistema in stabilnostjo vlad.
- V četrtem poglavju sem predstavil glavne ugotovitve, analizo predpostavk in zaključno misel.

1.2 METODOLOŠKI OKVIR

Cilj naloge je preučiti in primerjati vlade v Sloveniji in Srbiji (v obdobju 1990 do 2008) ter ugotoviti, ali značilnosti strankarskega sistema vplivajo na stabilnost teh. Za opredelitev stabilnosti vlade sem uporabil naslednje kriterije: trajanje vlade (iste stranke v koaliciji in zakonodajno obdobje) ter prenehanje delovanja predsednika vlade.

V nalogi sem se osredotočil na analizo pomena značilnosti strankarske arene v preučevanih državah ter kako stopnja razdrobljenosti, nestabilnosti in ideološke konfliktnosti vpliva na stabilnost vlad. Indikator za nestabilnost strankarskega sistema sem opredelil kot spremembe, ki nastanejo v strankarskem sistemu, ki lahko privedejo do tega, da sistem prehaja iz ene klasifikacije v drugo.

Za potrebe naloge bom predstavil dve hipotezi:

1. HIPOTEZA

Lastnosti strankarskega sistema, kot sta fragmentiranost in ideološka distanca strank, vplivajo na stabilnost vlad.

2. HIPOTEZA

V Srbiji sta fragmentiranost in nestabilnost strankarskega sistema večji kot v Sloveniji, zato so tam vlade manj stabilne.

METODOLOGIJA

Metodologija, ki sem jo uporabil pri izvedbi naloge, je:

- analiza in interpretacija primarnih virov,
- analiza in interpretacija sekundarnih virov (študija relevantne literature),
- študija primera, pri čemer sem raziskal in primerjal stabilnost vlad preučevanih držav.

Analiza predmeta preučevanja je potekala skozi vso nalogo, s ciljem pridobiti čim več relevantnih informacij ter nato oceniti obstoječe stanje v preučevanih državah. Analiza je podkrepljena z rezultati drugih že obstoječih raziskav na to temo.

2 TEORETIČNA IZHODIŠČA

2.1 STABILNOST VLAD

Stabilnost vlade, kot je Lijphart dejal, je eden od najboljših indikatorjev za merjenje zdravega političnega sistema (Taylor in Herman 1971, 29).

Nedvomno je strah pred nestabilnostjo vgrajen v vsak odraz vladanja določene vlade, kljub temu da je nestabilnost v določeni meri prikrita v primeru predsedniškega sistema, ko predsednik ostane na položaju, pa vendarle nastanejo velike spremembe v sestavi vlade v primeru padca vlade. Zato je vladna nestabilnost ali padeč vlade poglavitni

politični dogodek.

Nestabilnost vlade se odraža na treh ravneh: nestabilnost koalicije, nestabilnost ministrov in nestabilnost predsednika vlade.

Sprememba v sestavi vlade lahko povzroči spremembo v sestavi ministrskega kabineta. Toda zamenjava individualnega ministra se ne šteje kot nestabilnost, dokler stranke v sestavi vladnega kabineta ostanejo iste. Torej je nestabilnost vladnega kabineta ločena od nestabilnosti ministrov znotraj istega kabineta. Politične stranke v vladi na različne načine vplivajo na trajanje vlad. Izstop koalicijskih oziroma vstop opozicijskih strank v koalicijo v določenem mandatnem obdobju vpliva na trajanje in stabilnost vlade. Torej, menjava političnih strank znotraj koalicije navadno privede do menjave vlade, saj lahko prej večinska koalicija zdaj postane manjšinska. Prav tako je pomembna številčna sestava vladnih koalicij, saj so enostrankarske vlade bolj stabilne od večstrankarskih (Blondel in dr. 2007, 40–41).

Michael Laver v širšem pogledu izpostavi lastnosti celotnega političnega sistema, ki vplivajo na stabilnost vlad (Laver 1990, 147):

- število strank v strankarskem sistemu, ki vpliva na težavnost formiranja koalicij in koalicijske podpore,
- velikost strank in strankarskega sistema,
- prisotnost antisistemskih oziroma ekstremnih strank, ki bi utegnile imeti destabilizacijski učinek,
- stopnja ideološke polarizacije ali cepitveni konflikt, ki otežuje formiranje in ohranjanje vlad.

2.1.1 MERJENJE TRAJANJA VLAD

Merjenje trajanja vlade je odvisno od dogodkov, ki se štejejo za konec obstajanja določene vlade, kot je sprememba strankarske sestave vlad, sprememba predsednika vlade, odstop vlade ali parlamentarne volitve. Lijphart izpostavi pet najbolj pomembnih indikatorjev (število političnih strank, sestava vlade, dominacija izvršne oblasti, volilna

proporcionalnost in zastopstvo interesnih skupin), ki so med seboj povezani in še s tremi neodvisnimi spremenljivkami (enostrankarski proti večstrankarskemu sistemu, minimalna koalicija proti veliki koaliciji ter število strank v strankarskem sistemu), ki se uporabljajo za razlago trajanja vlade. Vseh pet indikatorjev kaže, da so v osnovi sprejemljivi, vendar Lijphart izpostavi, da najenostavnejši indikator, ki temelji izključno na spremembah v strankarski sestavi koalicije, prinaša najboljše rezultate trajanja vlade. (Lijphart 1984).

Grofman in Roozendaal sprejemata naslednje osnovne, že uporabljene kriterije, ki so definirali konec obstoja vlad:

- sprememba v strankarski sestavi kabineta vlade,
- formalen odstop vlade,
- sprememba predsednika vlade,
- volitve.

Spremembe v strankarski sestavi koaliciji bistveno spremenijo značaj. Brez dvoma je ta kriterij sprejet s strani vseh, ki so pisali o stabilnosti vlade (Grofman in Roozendaal 1997).

Uradni vladni odstop, tudi če temu sledi le obnovitev iste vlade pod istim predsednikom vlade, je sprejet kot signal za novo vlado. Toda ta kriterij Lijphart in Dodd nista uporabila v svoji študiji. Eden od poglavitnih problemov je navzkrižna primerjava različnih držav. V nekaterih sistemih določen tip vladne krize ali poraz v parlamentu lahko zahteva formalni odstop vlade, čeprav je jasno, da se bo takoj za tem preoblikovala v popolnoma enako obliko, kot je bila prej (Grofman in Roozendaal 1997).

Zamenjavo predsednika vlade so mnogi avtorji označili za konec obstoja določene vlade. Ta kriterij zopet ne sprejemata Lijphart in Dodd, ki se nanašata na teorijo Taylorja, Laverja in Warwicka (1994), ki pojava nove vlade ne razumejo v primeru, ko predsednik vlade umre ali odstopi (Grofman in Roozendaal 1997).

Organizacija novih volitev je sprejeta kot absolutni konec trajanja vlade. V večini primerov bodo volitve povzročile spremembe v strankarski sestavi koalicijske vlade. Eden najpomembnejših takšnih atributov je konstelacija strankarske moči in politične pozicije - lastnosti, ki se zagotovo spremenijo ob vsakokratnih volitvah. Torej, tudi če vlada ne odstopi, sprememba strankarske sestave v parlamentu ali sprememba predsednika vlade, ki nastanejo zaradi novih volitev, pomeni spremembo ključnih lastnosti koalicije (Grofman in Roozendaal 1997).

Grofman in Roozendaal (1997) v svoji teoriji o proučevanju trajanja vlade uporabita klasifikacijsko shemo, ki opredeli dve vrsti spremenljivk: časovno neodvisne nasproti časovno odvisnih. Avtorja podata pet kategorij, s katerimi opredelijo trajanje vlad: (1) značilnosti glede strankarske moči v parlamentu in lastnosti koalicije glede na strankarsko ravnotežje, (2) značilnosti ideološke strukture tako strankarske konkurence kot tudi sestave koalicije, (3) institucionalne značilnosti političnega procesa, (4) časovno odvisni dejavniki izven zakonodajne oblasti in vlade in (5) dejavniki, ki so povezani s pričakovanimi posledicami prenehanja vlade. Prve tri kategorije spadajo v časovno neodvisne spremenljivke, ostale dve pa spadata v časovno odvisne spremenljivke.

Definicijo trajanja vlade, na katero sem se nanašal v diplomski nalogi, je podal Blondel (2007, 32). Trajanje vlade opredeli s tremi kazalniki: iste koalicijske stranke, isto zakonodajno obdobje in isti predsednik vlade. V primeru, ko pride do spremembe od naštetih dejavnikov, govorimo o koncu trajanja ene vlade.

Vlada je praviloma na svojem položaju toliko časa, kolikor traja parlament. Vladi torej preneha funkcija z vsakim prenehanim zakonodajnim obdobjem. Do konca trajanja vlade v istem zakonodajnem obdobju pa lahko pride iz več razlogov, pri čemer je najobičajnejši razlog izguba podpore v parlamentu (relativne ali absolutne večine), katere posledica je v parlamentarnem sistemu odstop vlade, kar je v nekaterih ureditvah predpisano že z ustavo, v drugih pa je posledica ustavnih običajev. Odstop vlade je sicer nujna posledica izgube podpore v parlamentu, lahko pa se zanj odloči vlada tudi iz

drugih razlogov – zaradi hudega političnega škandala ali političnega neuspeha. Le v sistemu konstruktivne nezaupnice vladi ne preneha funkcija z odstopom, temveč z izvolitvijo novega šefa vlade (Grad 2000).

Zaradi položaja šefa vlade v sodobnem parlamentarnem sistemu se je uveljavilo pravilo, po katerem že prenehanje funkcije šefa vlade pomeni hkrati tudi odstop celotne vlade. Poleg (prostovoljnega) odstopa, ki je najbolj običajen način prenehanja funkcije šefa vlade, lahko pride do prenehanja funkcije tudi na druge načine. Po parlamentarni tradiciji mora namreč šef vlade odstopiti, kadar mu je izrečena nezaupnica, praviloma pa tudi, če ne dobi zaupnice v parlamentu. Pri prenehanju funkcije šefa vlade v parlamentarnem sistemu ima zato odločilno vlogo parlament in ne šef države, ki običajno imenuje šefa vlade in celotno vlado (Grad 2000).

2.2 STRANKARSKI SISTEM

V evropskih državah so prve stranke ustanovljene kot nasprotje avtokratskih režimov, ki so prepovedovali oziroma omejevali strankarsko delovanje. Delno kot posledica zgodovinskih dejavnikov so se evropske stranke zelo razlikovale v obsegu, v katerem so se širile in vključevale različne politične elite. V nekaterih državah je vloga strank postala vedno bolj prodorna, v drugih pa so stranke precej manj uspešno prodrle v gibalno politično moči (Mair 1990).

Strankarski sistemi so eden ključnih elementov za delovanje modernih predstavniških demokracij. Eno od definicij strankarskih sistemov je razvil Peter Mair (1990), ki pravi, da so strankarski sistemi trajne strukture tekmovanja za oblast. Sartori (1990) strankarski sistem opredeli kot celostno strukturo, ki jo določajo vzorci interakcij med strankami, in ga ne obravnava kot vsoto samih strank. Tako lahko strankarske sisteme analiziramo z različnih izhodišč, kot so na primer s stališča fragmentiranosti, polariziranosti, segmentiranosti in stabilnosti.

Ključni faktor pri spreminjanju narave strankarskih sistemov in pri vzpostavljanju konsolidacije njihovih struktur je pojav množičnih strank. Strankarski sistem postane bolj strukturiran zaradi pojava množičnih strank. Strukturiran strankarski sistem je lahko definiran kot stanje sistema, v katerem večina strank postane močnejših in

stvarnejših od posameznika, ki predstavlja vrh ali člana stranke (Mair 1990).

Lipset in Rokkan poudarjata, da so strankarski sistemi v svoji zgodnji fazi konkurenčnosti in mobilizacije nastali kot posledica zaporednih interakcij med temeljnimi procesi sprememb oziroma družbenih cepitev; reformacija, francoska revolucija, industrijska revolucija itd. (Mair 1990).

Mair (1990) ugotavlja, da novi strankarski sistemi v postsocialističnih državah kažejo visoko intenzivnost strankarskega tekmovanja, ki sočasno prispeva tudi k centrifugalnim težnjam v sistemu, preprečuje strankarsko institucionalizacijo in razjeda legitimnost demokracije.

Redki so raziskovalci strankarskih sistemov, ki bi si upali zanikati trditev, da so majhno in stabilno število strank, redke cepitve in povezovanja strank ter nizka nestanovitnost volilnih rezultatov značilnosti institucionaliziranih strankarskih sistemov. Ob upoštevanju procesov v novih demokracijah nikakor ne moremo pričakovati, da bo strankarski sistem deloval stabilno že od samega začetka. Utrditev strankarskega sistema namreč potrebuje predvsem čas (Fink Hafner in Haček 2000).

2.2.1 RAZVRŠČANJE IN TIPOLOGIJA STRANKARSKIH SISTEMOV

Klasifikacija je razvrščanje, ki temelji na skupnih merilih, uveljavljenih na podlagi načel ali kriterijev, izbranih za to klasifikacijo. Tipologija je nekoliko bolj kompleksna zadeva: je razvrščanje elementov na podlagi njihovih lastnosti, ki temelji na več kriterijih (Mair 1990).

V večini primerov so se poskusi razvrščanja strankarskih sistemov začeli na podlagi števila strank v določenem sistemu. Tako so se stranke preprosto preštivale in na podlagi tega se je klasificiral določeni sistem. Zelo podobno klasifikacijo je podal Duverger (1954), ki je razlikoval med enostrankarskim, dvostrankarskim in večstrankarskim sistemom. Dvostrankarski sistem je v tej analizi pomenil tekmovanje med dvema bolj ali manj enakovrednima strankama, ki je nujno tvorilo enostrankarsko vlado. Dvostrankarski sistem je bil stabilen sistem, saj je vlado tvorila ena stranka.

Večstrankarski sistem je pomenil nastanek koalicije strank oziroma vlade, sestavljene iz več strank. Volitve pri procesu tvorjenja koalicije nimajo vpliva. V vladi ne prihaja do menjav, saj stranke vztrajajo za doseg učinkovite koalicije. Množica strank vzpodbuja ideološko tekmovanje. Koalicije, ki prihajajo iz tako fragmentiranega vzorca sistema, pa Duverger ocenjuje za nestabilne in neučinkovite (Mair 1990).

Blondel in Rokkan sta iskala rešitev, kako poleg števila strank zajeti tudi kriterij strankarskega potenciala v obliki volilne moči. Prišla sta do delitve strankarskih sistemov na: dvostrankarski in dvoinpolstrankarski sistem na eni ter večstrankarski sistem z dominantno stranko in večstrankarski sistem brez dominantne stranke na drugi strani (Mair 1990).

Tipologijo strankarskih sistemov še najbolje poda Sartori (2005), ki je kritiziral delitev na enostrankarski, dvostrankarski in večstrankarski sistem kot preveč preprosto, da bi zajelo prave razlike med posameznimi strankarskimi sistemi. Sartori (2005) navaja, da je število strank zelo pomemben element v klasifikaciji strankarskih sistemov. Število strank pokaže pomembno lastnost političnega sistema, in sicer stopnjo politične moči, v tem koliko je fragmentirana ali nefragmentirana, razpršena ali centrirana.

Prav tako s številom strank lahko napovemo, koliko možnih interakcijskih tokov je vpletenih. Dve stranki lahko dosežeta le en tok vzajemnih interakcij. Ko se ti tokovi interakcij zgodijo na različnih stopnjah (volilni, parlamentarni, vladni), se izpostavi dejstvo, da večje kot je število strank, tem večja je kompleksnost in zapletenost sistema. Poleg tega pa sta taktika tekmovalnosti strank in konkurenca povezani s številom strank. To nam pojasnjuje in pripomore k razumevanju, kako se sestavljajo in formirajo koalicije. Pri razvrščanju strankarskih sistemov je Sartori predvsem upošteval relevantnost strank. Pri tem je izpostavil moč stranke, ki jo opredeli kot volilno moč oziroma kot število sedežev, ki jih stranka dobi v parlamentu. Več kot je strank v določenem strankarskem sistemu, tem bolj je pomemben tudi koalicijski potencial določene stranke. Zares pomembno pri ravnotežju v večstrankarskem sistemu je to, katera stranka je bolj potrebna kot koalicijski partner pri ustvarjanju večine v parlamentu. Stranka je lahko majhna, vendar ima velik koalicijski potencial (Mair 1990).

Sartori (2005) loči med sedmimi tipologijami strankarskega sistema:

- **Enostrankarski sistem** – politična moč je skoncentrirana v eni stranki, kjer po navadi ni dovoljena nobena druga stranka. V državah s takšnim strankarskim sistemom je mogoče zaslediti elemente zatiranja, netolerance, izključevanje. Razlikujejo se glede na stopnjo represije: enostrankarski totalitarizem, enostrankarski avtoritarni sistem, enostrankarski pragmatični sistem.
- **Sistem hegemonске stranke** – dopušča obstoj drugih strank, ki pa so podrejene hegemonски stranki in ne smejo ogrozati politično moč hegemonске stranke. Torej, hegemonška stranka ne dopušča kakršnih koli oblik tekmovanja za politično oblast, kjer bi bile ostale stranke enake hegemonски. Sprememba strankarskega sistema ni mogoča.
- **Strankarski sistem predominantne stranke** – sistem, kjer stranka vlada sama in ni podvržena menjavi na oblasti, dokler na volitvah prejema absolutno večino. Predominantna stranka ima precejšno prednost pred drugimi strankami v smislu politične moči. V tem sistemu je legalno in legitimno zagotovljen obstoj drugim strankam, kar pomeni, da obstaja politični pluralizem, saj ostale stranke lahko nastopajo proti dominantni stranki, vendar je nikoli ne zamenjajo na oblasti. Državam pripišemo lastnosti sistema predominantne stranke, kadar določena stranka v državi zmaga štirikrat zapored.
- **Dvostrankarski sistem** – pri dvostrankarskem sistemu dve stranki tekmujeta za absolutno večino, ki je v dosegu ene ali druge stranke. To pomeni, da obe stranki lahko dobita absolutno večino in se menjavata na oblasti ter ni dominiranja ene stranke. Obstoj tretjih strank ne sme ogrozati absolutne večine ene ali druge stranke. Koalicije torej niso potrebne.
- **Zmerni pluralizem** – obsega tri do pet relevantnih strank in razmejuje dvostrankarski sistem od polariziranega pluralizma. Glavna razlika, ki ga loči od dvostrankarskega sistema, je obstoj koalicijske vlade. Namesto dveh strank sedaj tu obstajajo bipolarno usmerjene koalicije, med katerimi je tekmovanje centripetalno. Zanj je značilna odsotnost antisistemskih strank in bipolarne opozicije, kar pomeni, da je sistem nepolariziran. Zaznamuje ga relativno majhna ideološka distanca med relevantnimi strankami, obstoj alternativnih

koalicij in centripetalno tekmovanje za volilne glasove oziroma oblast.

- **Polarizirani pluralizem (ekstremni pluralizem)** – v polariziranem pluralizmu obstajajo ena ali več antisistemskih strank, ki so med seboj izrazito izključujoče opoziciji. Dva pola opozicije nista pripravljena na sodelovanje in sta po značilnostih bližje vladajočim strankam kot ena drugi. Ker v sistemu obstajata dve izključujoči opoziciji, sredinske stranke vladajo brez možnosti, da bi jih alternativa zamenjala. Koalicija se potemtakem tvori enkrat desno, drugič levo od sredine, stalno mesto v njej pa ima stranka, ki na kontinuumu zaseda centralno pozicijo. V tem sistemu obstaja možnost prevlade centrifugalnih sil nad centripetalnimi. Polarizirani pluralizem pogosto spremljajo ideološki razkol, centrifugalne sile, neodgovorna opozicija in volilne obljube, ki jih stranke na koncu ne uresničijo.
- **Atomiziran sistem** – gre za prehodni sistem, in sicer politični sistem prehaja v demokratičnega. Zanj je značilno, da število strank lahko krepko presega število, ki je v povprečju značilno za polarizirani strankarski sistem.

2.2.2 (NE)STABILNOST STRANKARSKEGA SISTEMA

Ena od značilnosti strankarskih sistemov je njegova stabilnost oziroma nestabilnost. Stabilnost strankarskega sistema je odvisna od tega, koliko se sistem spreminja in prehaja iz ene tipologije v drugo. Pri spremembi strankarskega sistema so pomembni podatki, kot so obseg oziroma število strank, prisotnost konflikta itd. (Mair 1997).

O najbolj čistem primeru sprememb v strankarskem sistemu govorimo, ko se iz enega tipa ali razreda strankarskega sistema spremeni v drugega (Mair 1997). To nam omogoča, da povežemo spremembo v strankah s spremembo v strankarskih sistemih. Razpad oziroma izginotje ene stranke, nastanek nove stranke, sprememba moči strank lahko povzroči spremembo v strankarskem sistemu. Torej o spremembah v strankarskem sistemu govorimo, kadar zaradi ideoloških, strateških ali volilnih premikov pride do spremembe v medstrankarskem tekmovanju ali do sprememb pri oblikovanju vlade. Vse dokler strankarsko tekmovanje ostaja nespremenjeno, se strankarski sistem razume kot brez sprememb (Mair, 1997). Pomembno je torej poudariti razliko med spremembo strankarskega sistema in spremembo stranke. Slednje

so nekaj vsakdanjega, saj te pripomorejo stranki, da se prilagaja vsakdanjim vplivom iz okolja, in ne pomenijo nujno tudi spremembo strankarskega sistema.

Spremembe in s tem tudi stabilnost strankarskega sistema so močno povezane z občutnim povečanjem števila strank, torej od numeričnega kriterija ali ko pride do velikih sprememb v razporeditvi glasov med strankami. V primeru, ko volivci niso navezani na stranke, so ti dovzetni za vse strani, torej se glasovi razpršijo. Če pa so volivci močno navezani na eno stranko, je število volivcev, dostopnih za spremembe v ravnotežju med strankami ali za vstop novih strank v sistem, bolj omejeno (Mair 1997). Na podlagi raziskave, ki je bila narejena v osemdesetih letih, je Dalton ugotovil, da volilna orientacija vse bolj slabi, kar povzroča večjo fragmentacijo in volilno razpršenost strankarskih sistemov (Mair 1997).

Strankarske sisteme med seboj razlikujemo glede na vzorce sprememb, ki se v njih dogajajo, ter glede na ponavljanje garniture političnih strank, ki sestavljajo vlado in stopnjo možnosti, ki prestopa prag v vladno koalicijo. Na eni strani je lahko struktura strankarskega boja za oblast zelo zaprta, kar pomeni, da skoraj ne obstaja možnost za zamenjavo oblasti in vstop političnih strank v koalicijo. Na drugi strani pa obstaja zelo odprta in nepredvidljiva struktura strankarskega boja z različnimi vzorci sprememb v političnih strankah, ki sestavljajo vlado.

Posledice sprememb in novo oblikovanje strankarskih sistemov je glede na njihove skupne značilnosti Mair (1997) razdelil na naslednje skupine:

- strankarski sistemi, ki so se pojavili in »zamrznili« v času vzpostavljanja demokracije,
- na novo ustanovljeni strankarski sistemi, ki so nasledili podaljšano obdobje avtoritarnih pravil,
- strankarski sistemi, ki so nastali po dolgih letih avtoritarne vladavine,
- strankarski sistemi, ki so nastali v postsocialističnih državah.

2.2.3 FRAGMENTIRANOST STRANKARSKEGA SISTEMA IN VPLIV NA STABILNOST VLADE

Značilnost, ki najbolj zaznamuje strankarski sistem, je fragmentacija oziroma

razdrobljenost strankarskega sistema. Eden glavnih indikatorjev za ugotavljanje fragmentacije sistema je število strank. Različni avtorji imajo različne koncepte, katere stranke so relevantne za štetje.

Tipologija strankarskega sistema, ki je podrobneje opisana v prejšnjem poglavju, je v veliki meri odvisna od numeričnega kriterija, torej od števila relevantnih strank. Število strank označuje fragmentacijo strankarskega sistema. Sartori postavi dva kriterija za štetje relevantnih strank: koalicijski potencial in izsiljevalski potencial stranke. Pri koalicijskem potencialu razvije še naslednja dva kriterija, ki poskušata v največji meri preprečiti izključitev relevantnih strank: vladni potencial in aktualno vladno relevantnost. V prvem primeru kriterij meri sposobnost strank, ki vstopijo v koalicijo ali podpirajo koalicijo, da postanejo ključni dejavnik pri ustvarjanju parlamentarne večine v danem zakonodajnem obdobju. Z merjenjem, koliko strank je vladno relevantnih, v resnici merimo fragmentiranost vladne koalicije (Sartori 2005).

Zelo očitno je, da se število strank nanaša tudi na velikost oziroma moč stranke in obratno. V meritvah števila strank in njene velikosti je Douglas Rae razvil indeks frakcionalizacije (index of fractionalisation). Razlika med Sartorijevo meritvijo in Raejevo je, da Rae uporablja eno kvantitativno spremenljivko, medtem ko Sartori uporablja dve nominalni spremenljivki: fragmentacijo in ideološko distanco. Razdrobljenost oziroma fragmentacija strankarskega sistema odraža ideološke in pomembne cepitve v družbi, indeks frakcionalizacije enači vzorce cepitev in dejansko meri samo dejanje družbene cepitve, ki izhaja iz volilnega obnašanja. S pomočjo frakcionalizacije je lažje ugotoviti stabilnost vlade, saj ta pokaže petino odstopanja pri stabilnosti, kar je dvakrat več kot samo spremenljivka števila strank – fragmentiranost (Sartori 2005).

Sartorijeva osrednja predpostavka temelji na tem, da je nizko ali visoko število strank pokazatelj strukturnih ureditev, ki vsebujejo mehanske predpostavke in sistemska nagnjenja. Kot primer, ki temelji na tej predpostavki, je izpostavil tezo, da število strank vpliva na stabilnost vlad. Če sta stranki samo dve, je zmerna politika redko prisotna in centrifugalna konkurenca lahko pomeni destrukcijo za sistem, medtem ko je pri razponu

treh do petih strank možna bipolarna ureditev, ki pospešuje centrifugalno konkurenco (Sartori 2005).

Taylor in Herman (1971) sta uporabila indeks frakcionalizacije in ostale meritve z namenom, da bi raziskala vpliv strankarskega sistema na stabilnost vlade. Njuna raziskava je bila usmerjena na ugotavljanje, v kolikšni meri se spremembe v stopnji stabilnosti vlade odražajo oziroma razložijo z razlikami v parlamentarnem strankarskem sistemu. V raziskavi sta prišla do prve ugotovitve, in sicer, da obstaja močna povezanost med stabilnostjo vlade in frakcionalizacijo strankarskega sistema. Malo manj šibka, vendar še izrazito močna povezava obstaja med stabilnostjo vlade in naslednjimi spremenljivkami: število strank v parlamentu, število strank v vladi in frakcionalizacijo vlade.

Po Lijphartu (1984) je najbolj objektivni in enostaven način za merjenje števila ter velikost političnih strank v določenem sistemu, da se primerja kumulativni odstotek moči stranke v razmerju do števila strank v parlamentu. Lijphart se ne strinja s Taylorjem in Hermanom (1971), da obstaja povezava med stabilnostjo vlade in številom strank v njej. Njegova trditev, da ni empirične povezave med številom strank v sistemu in njegovo stabilnostjo, je kritika mnogih avtorjev. Kljub vsemu je Lijphart (1984) s tem opredeljeval stabilnost političnih sistemov na splošno in ne stabilnost vlad (Sartori 2005).

2.2.4 IDEOLOŠKA STRUKTURA STRANKARSKEGA SISTEMA

Ideološka struktura strankarskega sistema je ena od značilnosti, na podlagi katere lahko klasificiramo strankarske sisteme. Ta lahko ključno vpliva na samo stabilnost vlade, saj je ideologija v večini primerov tisti dejavnik, na podlagi katerega se stranke povežejo v koalicijo. Levo-desni kontinuum podaja drugo razsežnost klasifikaciji strankarskega sistema. Torej, struktura strankarskega sistema ni definirana samo po številu strank, ki se nahajajo v njemu, temveč tudi po številu dimenzij, v katerem stranke tekmujejo. Stranke se raztezajo na področju, ki je fragmentiran skozi več različnih dimenzij (Blondel 2007).

Taylor in Herman (1971) sta ugotovila, da je enostrankarska vlada bolj stabilna od koalicijske vlade. Avtorja sta v raziskavi postavila hipotezo, da ideološka distanca oziroma ideološko zaporedje, kot ga avtorja imenujeta, ne igra pomembne vloge pri

stabilnosti vlade. Ideološka distanca stranke nazorno pokaže ustvarjanje koalicij, toda sama po sebi ne more vplivati na čas trajanja vlade, ko so partnerji v koaliciji že določeni.

Seštevanje enakih ideoloških intervalov med strankami je Sartori označil za napačno, saj je njegova kasnejša ugotovitev pokazala, da je delež sedežev v parlamentu, ki jih imajo antisistemske stranke, najboljši indikator stabilnosti vlade. Stabilnost vlade je močno povezana z medsebojnim vplivom velikosti antisistemske stranke in številom prosistemskih strank. Obstoj antisistemskih strank povzroča centrifugalne napetosti in s tem verjetnost, da bodo ostale prosistemske stranke same po sebi v težavah zaradi prevelike ideološke distance. Avtorja resnično obrazložita dve hipotezi: stabilnost vlade je negativno korelirana s številom in heterogenostjo morebitnih koalicijskih partnerjev, kjer heterogenost pomeni različno ideološko distanco med strankami, ter najboljši indikator heterogenosti oziroma različnosti je obstoj (pomen na velikosti) antisistemskih strank. Pri tem je potrebno dodati, da se tu odpira nova razsežnost problema, ki pa ni trajanje vlade, temveč njena učinkovitost in uspešnost (Sartori 2005).

Blondel (2007, 32–33) navaja štiri vrste strankarskih sistemov, ki temeljijo na ideološki levo-desni cepitvi:

- Bipolarni strankarski sistem z majhnim številom strank na levisi in desnici. Obe politični opciji sta enotni in močni.
- Sistemi z dokaj enotnimi levimi strankami, ki jih sestavljajo po navadi dve stranki in razdeljena ter relativno šibka desnica.
- Sistemi z dokaj enotno desnico in razdeljena ter šibka levica.
- Fragmentirani strankarski sistemi brez dominantnih strank na kateri koli ideološki strani.

Koncept polarizacije kot meritev podpore ekstremnimi strankami negativno sovpada s trajanjem vlade. Torej, čas trajanja vlade se zmanjšuje v državah, kjer obstaja visoka stopnja podpore antisistemskimi strankami.

Glede konflikta interesov je Robert Axelrod (1967) razvil teorijo koalicij, ki je

pojasnila, da so v večstrankarski demokraciji minimalno povezane večinske koalicije bolj trajajoče kot ostale koalicije. Axelrod je ugotovil, da je njegova teorija konflikta interesov uspela dobro napovedati sestavo kabineta. Laver (1974) je ponovno testiral Axelrodovo teorijo na različnih državah in je prišel do spoznanja, da so koalicije z minimalnimi ideološkimi razlikami v povprečju trajale dlje kot druge koalicije (Grofman in Roozendaal 1997).

Obstaja mnogo načinov in vprašanj, kako definirati ideološko različnost. Warwick (1994) je predlagal vpogled v cepitveno strukturo koalicije (na primer: klerikalne – sekularne, socialistične – meščanske) in ugotovil, da so takšne koalicije manj stabilne kot tiste, ki ne vsebujejo cepitvene razlike. Poudarjal je, da imajo ideološki faktorji velik vpliv pri trajanju določene koalicije, in zavračal tezo, da so zanemarljivega pomena v primerjavi z neideološkimi faktorji (Grofman in Roozendaal 1997).

2.2.5 OBSTOJ ANTISISTEMSKIH STRANK IN IDEOLOŠKA SESTAVA KOALICIJE

V antisistemске stranke se razvrščajo vse tiste stranke, ki oporekajo oziroma nasprotujejo legitimaciji aktualnega političnega reda, njegovem strateškem cilju, ključnim institucijam, proceduram in mehanizmom (Goati 2006).

Vpliv antisistemskih strank na politično življenje Ware (1996, 153) opisuje na naslednji način: "Prisotnost velikih antisistemskih strank, še posebej ko obstajajo na obeh straneh levi in desni, pomeni, da je le malo alternativnih vlad in obratno, kar ima vpliv na strankarsko konkurenco. V takšnih situacijah bodo nepopularne vlade verjetno ustvarile še večjo podporo antisistemskim strankam zaradi pomanjkanja alternative med konstitucionalnimi strankami. Z druge strani to še bolj povečuje imobilizacijo sistema." Druge stranke se izogibajo zveze z antisistemskimi strankami oziroma jim v teh zvezah dodelijo manj pomembno oziroma manj vidljivo vlogo (Goati 2006).

V celoti ideološka opredelitev strank igra pomembno vlogo v pojasnjevanju teorij o koalicijah in vladah. To dimenzijo je vzel v obzir De Swan (1973, 111) v teoriji "politične distance", ki temelji na tezi: "akter teži k temu, da bo vključen v vladajočo koalicijo, ki je v največji meri podobna njegovim lastnim preferencam. To implicira, da je razmišljanje o politiki v glavi akterja in da se parlamentarna igra odvija okrog

določevanja glavne državne politike."

Iz tega razloga se vladajoče koalicije velikokrat izogibajo minimalne večine. De Swan (1973, 111) pri tem tudi poudarja, da obseg koalicij ni naključna, ampak je odvisen od minimalne politične distance, ki se določi skozi politično pozicijo akterja. Na ta način je teorija politične distance usklajena s konceptom maksimalizacije koristi in z modelom racionalnega odločevanja. Glede na takšen pristop preširoke koalicije niso obravnavane kot odstopanje, ampak kot obraz vladanja, ki imajo večjo legitimnost in avtoriteto kot minimalne (Goati 2006).

Glede na pomembnost ideologije za vzpostavljanje vladajočih koalicij bi se lahko zaključilo, da so vlade najstabilnejše takrat, ko so njihovi člani politične stranke, med katerimi je majhna politična distanca (Von Beyme 1985). Toda na drugi strani programsko-politična enakost med koalicijskimi partnerji pogosto aktivira konkurenčne procese med njimi, saj stranke s konvergentno prioriteto po navadi računajo na isto volilno telo oziroma na isto volilno lovišče. Zaradi tega si medsebojno ogrožajo politične identitete in se vzajemno destabilizirajo s "prehodi" simpatizerjev iz ene v drugo stranko. To vodi do nezadovoljstva enega od koalicijskih partnerjev in do razpada koalicijskega aranžmaja. Pri tem Panabianco (1988, 218–219) omenja paradoksalni efekt, ki pravi, da se najstabilnejše zveze ustvarjajo med oponenti (ideološko oddaljenih), medtem ko se najmanj stabilne koalicije ustvarjajo med tekmeci ideološko podobnih strank (Goati 2006).

2.2.6 STRANKARSKE KOALICIJE

Za razumevanje sodobne demokracije ni dovolj poznavanje obnašanja političnih strank na volitvah, ampak je še pomembnejše njihovo obnašanje pri oblikovanju vlad in njihovem vodenju. Stranke namreč delujejo na več ravneh – niso le oblikovalke politične volje in zastopnice pomembnejših družbenih interesov, ampak tudi omogočajo učinkovito delovanje in odgovornost institucij političnega sistema. Uspeh na volitvah v nacionalni parlament v državah, ki uporabljajo bolj ali manj proporcionalne volilne sisteme, strankam pod določenimi pogoji omogoča vstop v vlado, kar pomeni, da lahko svoje posebne interese prevajajo v konkretne politike in jih uresničujejo v praksi. Zato se morajo v razmerah, ko nobena stranka ne dobi absolutne večine, povezati z drugimi

strankami v delujoče koalicije. V tem pomenu volitve ne določajo, kdo bo vladal, ampak je to določeno šele potem, ko se oblikuje zadostna večina iz strank, ki sklenejo koalicijsko pogodbo. Brez solidnega poznavanja oblikovanja koalicij oziroma vstopanja strank v vladne koalicije in sodelovanja koalicijskih partnerjev v teh vladah ne moremo dobro razumeti delovanja izvršne oblasti niti celote političnih procesov, še manj pa prepričljivo zagovarjati prednosti demokratičnega parlamentarnega sistema (Budge in Keman 1990).

Področje strankarskega povezovanja z namenom oblikovanja vlad je bilo v preteklosti slabo preučevano. Šele v drugi polovici 20. stoletja se pojavijo dela, ki posebej obravnavajo povezovanje strank v koalicije in dokazujejo, da večstrankarske koalicije niso nujno nestabilne in neučinkovite ter skušajo oblikovati teorijo oblikovanja koalicij (Zajc 2009).

Primanjkljaj na področju preučevanja koalicij je v 60. letih najprej skušala odpraviti teorija, ki je izhajala iz racionalnega modela odločanja oziroma iz teorije iger. Temeljila je na predpostavki, da imajo stranke kot posebne interesne organizacije za končni cilj osvojitve izvršne oblasti. Za doseg tega cilja pa se morajo stranke zelo pogosto povezati z drugimi strankami v koalicije, ki dosega potrebno večino oziroma imajo na voljo zadostno podporo v parlamentu. Prvi avtorji so zasnovali teorijo na predpostavki, da je v koalicijski igri med "n" akterji rezultat konstanten (Neumann in Morgenstern, v Zajc 2009). V razmerah, ko je število ministrskih mest vnaprej določeno, se torej koristi ne povečujejo, če se povečuje število članov koalicije. Prevelika porazdelitev teh mest pomeni izgubo za druge stranke, ki pridejo v poštev za sestavo koalicije. Takšne koalicije se oblikujejo ob predpostavki, da imajo vse stranke enake možnosti vstopiti v koalicijo in da ni zunanjih dejavnikov, ki bi vplivali na strategije strank (Zajc 2009).

2.2.7 VRSTE KOALICIJ

Na temelju te teorije so bili zasnovani naslednji modeli **minimalne večinske koalicije**, ki vsebuje katere koli stranke, vendar samo toliko strank, kolikor je potrebno za doseg večine v parlamentu. V skladu z načelom racionalnosti bo nosilna stranka koalicije raje vzela v koalicijo manjšo stranko, s katero bo še lahko dosegla večino (Zajc 2009).

Težnja po oblikovanju ideološko komplementarnih oziroma povezanih koalicij, ki bi zagotavljale oblikovanje skupnih politik, oblikovane na podlagi skupnih idejnih in vrednostnih izhodišč, zmanjšale možnosti trenj in nesporazumov ter omogočale stabilnost vladanja do konca mandatnega obdobja, je vodila do oblikovanja posebnega modela **minimalnih povezanih večinskih koalicij**, v katerem sta bili ideološka bližina in podobnost programskih izhodišč najpomembnejše vezivo. Takšne koalicije lahko vključijo tudi manjšo stranko, ki je programsko lahko različna, a se z drugimi strankami ujema glede reševanja nekih konkretnih vprašanj ali politike. V okviru tega modela se pojavlja tudi model **koalicije mogoče politike**, ki predpostavlja, da se bodo v nekih okoliščinah povezale predvsem stranke, ki se zavzemajo za neko določeno politiko, ki so sicer programsko bolj ali manj sorodne. Zato so po obsegu tudi širše od minimalne povezane koalicije (Zajc 2009).

Od modela minimalnih večinskih povezanih koalicij pa se razlikujejo modeli, kakršen je na primer model nepovezanih oziroma **mešanih koalicij**. Sestavljen je iz več strank, ki so po svojih programih različne. Nosilna stranka takšne koalicije je običajno najbližja politični sredini in si prizadeva, da bi koalicijo oblikovala iz strank, ki niso daleč od te sredine, in jo tako tudi idejno uravnotežila. Poseben primer mešane koalicije je **velika koalicija dveh največjih strank**, ki lahko dosega ali presega dvotretjinsko večino, od katerih je ena z levega dela političnega prostora, druga pa z desnega. Takšne koalicije se oblikujejo v posebnih okoliščinah prehoda iz nedemokratskega sistema v demokratični z vsemi učinki tržnih zakonitosti. Izjema je **velika koalicija večine ali vseh strank**, oblikovane v primeru ogroženosti demokracije ali zunanje ogroženosti. Stranke, ki se združujejo v velike koalicije, ne glede na svojo ideološko podlago, presežejo svoje posebne interese in se združijo v koalicijo na osnovi skupnega interesa. Ta vrsta koalicij praviloma nima nasproti sebi opozicije (Zajc 2009).

Od večinskih koalicij pa se dokaj razlikujejo **manjšinske koalicije**, ki sicer ustrezajo vsem drugim zahtevam, razen zahtevi po dejanski večini. Takšne strankarske koalicije se običajno pojavljajo v razmerah nestabilnih in konfliktnih političnih sistemov, kjer so politične stranke preveč različne in se niso pripravljene pogajati z drugimi o oblikovanju skupne koalicije, ki bi bila sposobna pozitivnega delovanja, in sprejemajo manjšinsko

skrbniško vlado drugih strank. Stranke, ki pripadajo opozicijski večini, lahko dosegajo svoje cilje tako, da postavljajo posamezne zahteve vladi ali pa z aktivnostjo v parlamentu. Stranke, ki so v opoziciji, niso vedno pripravljene rušiti vlado za vsako ceno, ampak lahko manjšinsko vlado podpirajo v primerih zaupnice posameznih zakonov (Zajc 2009).

2.2.8 VPLIV KOALICIJ NA STABILNOST VLAD

Prenehanje oziroma razpad koalicije oziroma njene vlade je zelo zapleteno vprašanje, saj ima lahko neugodne posledice za stabilnost političnega sistema v celoti. Možnost razpada ne obstaja samo v primeru neuspehov, ampak tudi v primeru uspehov. Posamezna, tudi nosilna stranka lahko ocenjuje, da bi na novih predčasnih volitvah dobila večjo podporo in bi v novi koaliciji lahko zamenjala neugodne partnerje, pridobila več ministrskih položajev in povečala svoj vpliv na oblikovanje politik (na primer, ko vodja največje koalicijske stranke vloži zaupnico vladi, ki jo poslanci namenoma ne izglasujejo). V teh primerih se potrjuje izhodiščna predpostavka, da gre pri koalicijskem povezovanju za strateško obnašanje strank, ki traja, dokler so njegove koristi večje od koristi, ki jih lahko prinese drugačno povezovanje oziroma stopanje v drugačne koalicije. V običajnih okoliščinah bo koalicijska vlada sicer dokončala svoj mandat in na koncu skušala podati poročilo o svojem delovanju in uspehih na posameznih področjih, ki naj bi strankam članicam oziroma celotni koaliciji zagotovil ponoven oziroma večji uspeh na volitvah (Zajc 2009).

Vprašanje strankarske sestave kabineta vlade vsebuje dva aspekta, ki sta analitično ločena, toda v praksi zelo povezana. Prvi vidik vsebuje število strank, ki sestavljajo kabinet: enostrankarska ali večstrankarska sestava vlade oziroma koalicije lahko vsebujejo večje število strank, ponekod tudi več kot pet. V zahodnoevropskih državah se kaže povezava med trajanjem vlade in številom strank, ki jo sestavljajo. Več političnih strank je v vladi, krajše je trajanje vlad (Blondel 2007).

Drugi vidik sestave vlade se nanaša na velikost podpore v parlamentu – večinska ali manjšinska koalicija. Velika razlika obstaja med koalicijami, ki predstavlja manjšino v parlamentu, in tistimi, ki predstavljajo večino strank v parlamentu. Večinske koalicije se

naprej delijo na minimalno zmagovalne in velike. Karakter manjšinske ali večinske koalicije prav tako vpliva na trajanje vlad v zahodnoevropskih državah. Dokler stranka nima absolutne večine v parlamentu (ali je vsaj blizu tega), je koalicijska vlada neizogibna. Ker se je ustvarjanje večinske koalicije pokazalo za bolj problematično kot ustvarjanje enostrankarske koalicije, saj je posledica vključevanja več strank v koalicijo nastanek več nesporazumov, je trajanje enostrankarskih koalicij na splošno daljše od večstrankarskih koalicij. Več strank je vključenih v koalicijo, manjša je verjetnost trajanja te (Blondel 2007).

V teorijah koalicij in koalicijskega obnašanja dominirata dve spremenljivki: velikost stranke in politična distanca. Toda opazni so tudi drugi, občasno tudi odločilni dejavniki. Prvi je število članov koalicije. Tako na primer Ware (1996, 47) meni, da možnost razpada koalicije raste s številom koalicijskih partnerjev (Goati 2006).

2.3 VOLILNI SISTEM

Opredelitve volilnega sistema so dokaj različne. Vsebinsko ga je mogoče opisati kot skupek pravno urejenih volilnih načel ter sredstev za njihovo uresničevanje. S pravnega vidika pa bi lahko volilni sistem opredelili tudi kot vsoto vseh pravic in obveznosti ter ukrepov in postopkov, določenih z volilnimi predpisi neke države. Volilni sistem obsega predpise o volilni pravici, organizaciji volitev, postopku in tehniki volitev, o razdelitvi mandatov itd. Tako razumljen volilni sistem se imenuje tudi volilni sistem v širšem pomenu, kajti poznamo tudi pojem volilni sistem v ožjem pomenu, ki pomeni samo sistem razdelitve mandatov. Najpomembnejši element volilnega sistema je volilna pravica, ki je ena temeljnih političnih pravic. Opredelitev te pravice določa značaj volilnega sistema in tudi političnega sistema v posamezni državi. Pomembna sestavina volilnega sistema je tudi varstvo volilne pravice, kar omogoča volivcem njeno svobodno in nemoteno izvrševanje, pomembno pa je tudi za zakonitost volitev nasploh. Volilni sistem v ožjem pomenu, torej kot sistem razdelitve mandatov, se včasih imenuje tudi volilna formula. V svetu sta uveljavljena dva osnovna sistema, in sicer večinski sistem in sistem sorazmernega predstavništva. Vprašanje razdelitve mandatov je

pomembno zlasti zato, ker je od načina razdelitve mandatov odvisna zastopanost strank v predstavnem telesu, kar ima izredno pomemben vpliv na delovanje predstavnega telesa in na politično življenje nasploh (Grad 2004).

Volilni sistem je eden najpomembnejših sestavnih delov splošnega političnega sistema vsake države, ker izraža in potrjuje temeljne politične odnose ter oblike določene družbe. Hkrati pa volilni sistem vpliva na delovanje političnega sistema. Na eni strani je pomemben za politični položaj in vlogo človeka kot državljana, na drugi pa za organizacijo oblasti in delovanje političnih organov in institucij. Volilna pravica zaradi tega ni samo pravica državljana, temveč sredstvo, s katerim državljani oblikujejo politični temelj družbene ureditve. Z vidika načina sodelovanja različnih političnih sil pri izvajanju oblasti je pomembno, da volilni sistem določa način prihoda na oblast. Oblast določenih političnih sil v državi ni odvisna le od dejanskega razmerja političnih sil v državi, temveč v veliki meri tudi od volilnega sistema (Grad 2004).

2.3.1 RAZVRŠČANJE VOLILNIH SISTEMOV

Volilne sisteme je mogoče razvrstiti na različne načine. Različni volilni sistemi različno vplivajo na to, v kolikšni meri je razdelitev poslanskih mandatov sorazmerna z volilnim izidom. V nekaterih je razdelitev mandatov manj ali bolj sorazmerna z volilnim izidom. Glede na to razvrščamo volilne sisteme na: večinske, proporcionalne in polproporcionalne oziroma manjšinske. V omenjenih treh velikih skupinah je po enakem merilu mogoče ločiti posamične tipe volilnih sistemov (Grad 2004).

Grad (2004, 59–60) opredeli tri tipe volilnih sistemov:

1. Večinski volilni sistem

Za večinski volilni sistem, ko volivec glasuje o toliko kandidatih oziroma listah kandidatov, kolikor se v volilni enoti voli predstavnikov, je značilno, da se o kandidatih na volitvah odloča z večino glasov. Znani sta dve temeljni obliki večinskega sistema. Večina je lahko absolutna, to je nadpolovična, ali pa je relativna. V prvem primeru je izvoljen tisti kandidat, ki je dobil več kot polovico glasov volivcev, v drugem primeru pa tisti kandidat, ki je dobil več glasov od drugih kandidatov. Absolutna večina lahko

povzroči ponavljanje glasovanja, medtem ko je glavna pomanjkljivost relativne večine, da lahko izvoljeni poslanec predstavlja samo manjšino volilnega telesa. V širšem pomenu lahko v večinski sistem uvrstimo tudi tako imenovano alternativno glasovanje, ki temelji na prednostnem glasovanju, izvoljen pa je tisti kandidat, ki je na ta način dobil večinsko podporo volilnega telesa (Grad 2004, 59–60).

2. Proporcionalni (sorazmerni) sistem

Za razliko od večinskega sistema proporcionalni sistem izhaja iz načela, da morajo dodeljeni predstavniški mandati ustrezati dobljenim glasovom na volitvah, Mandati morajo biti razdeljeni med kandidate oziroma liste kandidatov, tako da so sorazmerni s podporo, ki jim jo dajo posamezne skupine volivcev na volitvah, kar naj bi tudi zagotavljalo, da so različni politični interesi oziroma stranke, ki jih predstavljajo, ustrezno predstavljeni v parlamentu. Kot poudarjajo zagovorniki proporcionalnega sistema, bi moral volilni sistem zagotoviti takšno sestavo parlamenta, v kateri bi bila zrcalna podoba družbene politične strukture. Od tu dalje se načini, kako to doseči, med seboj precej razlikujejo. Skupno jim je le, da se ne morejo izogniti različnim bolj ali manj zapletenim matematičnim formulam. To velja zlasti za proporcionalni sistem, v katerem se glasuje na podlagi list kandidatov, in se običajno istoveti s pojmom proporcionalni sistem. Poleg tega ima namreč proporcionalne učinke tudi tako imenovani sistem enega prenosljivega glasu, zato ga lahko skupaj s proporcionalnim sistemom glasovanja o listah uvrščamo v proporcionalni sistem v širšem pomenu (Grad 2004).

3. Polproporcionalni ali manjšinski sistemi

Med večinski in proporcionalni sistem je mogoče uvrstiti nekaj volilnih sistemov, ki nimajo tipičnih značilnosti niti enega niti drugega sistema, čeprav težijo k varstvu politične manjšine. Ti sistemi se imenujejo manjšinski ali polproporcionalni in le delno zagotavljajo sorazmernost pri delitvi sedežev. Eden od takšnih sistemov je sistem omejenega glasovanja. Ta sistem se uporablja v volilnih enotah, kjer volijo več poslancev. Po tem sistemu sme volivec glasovati le za določeno število kandidatov, ki je manjše od števila poslancev, ki se volijo v volilni enoti. Podobno temu sistemu je glasovanje po sistemu enega neprenosljivega glasu, pri katerem smejo volivci v volilni enoti z več mandati glasovati samo o enem kandidatu. Izvoljeni so kandidati, ki so

dobili največ glasov. Podobno prej opisanima sistemoma je tudi pomnoženo ali kumulirano glasovanje (Grad 2004).

2.3.2 VPLIV VOLILNEGA SISTEMA NA STRANKARSKI SISTEM

Način razdelitve mandatov ima odločilen vpliv na oblikovanje strankarskega sistema v neki državi in s tem tudi na delovanje predstavniškega telesa kot tudi na razmerja med temeljnimi državnimi organi. Celo pri enakih ali podobnih ureditvah razmerij med državnimi organi, predvsem med parlamentom in vlado, lahko v praksi uporaba različnih volilnih sistemov privede do različnih odnosov v praksi. Vendar se je pri tem treba zavedati, da volilni sistem ni edini vzrok za takšen ali drugačen strankarski sistem v državi. Poleg volilnega sistema so pomembni še številni drugi dejavniki, zlasti tradicija, interesna razslojenost ali pa homogenost družbe in podobno. Včasih imajo ti zunanji vzroki celo močnejši vpliv na oblikovanje strankarskega sistema kot sam volilni sistem, najpogosteje pa gre za skupni vpliv volilnega sistema in drugih vzrokov. Najbolj sta različna večinski in proporcionalni sistem, v preteklosti pa so znani tudi volilni sistemi, ki so dosegli pozitivne učinke enega in drugega, ne da bi zahajali v skrajne rešitve (Grad 2004).

Prednosti večinskega sistema Grad (2004) vidi predvsem v tem:

da je enostavnejši, preglednejši in da praviloma omogoča volivcem odločanje med kandidati, torej med posameznimi osebnostmi. Z vidika stabilnosti oblasti pa je pomembno, da eni stranki praviloma omogoča absolutno večino v parlamentu, kar daje stabilnost vladi v razmerju do parlamenta in s tem tudi stabilnost delovanja oblasti nasploh. Vendar pa ima ta sistem takšne učinke zanesljivo samo v deželah z močno demokratično tradicijo in z dokaj stabilno in homogeno politično strukturo. V drugačnih razmerah pa lahko pripelje do manj demokratičnega delovanja oblasti, kar lahko omogoči večini, da manjšini prepreči vsako sodelovanje pri izvajanju oblasti. To pa lahko povzroči hude odpore na izveninstitucionalni način, kar nedvomno deluje destabilizacijsko na delovanje oblasti. Še posebej lahko to pride do izraza v etnično raznolikih državah, ker etnične manjšine lahko trajno izključi od predstavnštva v parlamentu. Drugače kot večinski proporcionalni sistem omogoča čim bolj

sorazmerno razdelitev mandatov med subjekte, ki so nastopili na volitvah, in sicer v skladu politične manjšine. Vendar pa je ta sistem bistveno bolj zapleten kot večinski in zahteva različne zapletene matematične modele za razdelitev mandatov. Ta sistem je tudi vzrok za nestabilne koalicijske vlade in s tem slabitev položaja parlamenta (Grad 2004, 69–72).

Prav gotovo na strankarski sistem ne vpliva samo volilni sistem, temveč je vpliv tudi nasproten. Obstoječa strankarska struktura je pogosto odločilna za izbiro volilnega sistema. Znano je, da se velike stranke praviloma bolj ogrevajo za sistem relativne večine, manjše pa za proporcionalni sistem. Izbira volilnega sistema je zato v manjši meri odvisna od upoštevanja strokovnih argumentov, v mnogo večji meri pa od razmerja politične moči v državi. V vsakem primeru je torej posledica političnega kompromisa. Njegova širina je v največji meri odvisna od načina odločanja o volilnem sistemu (Grad 2004).

2.3.3 VPLIV VOLILNEGA SISTEMA NA STABILNOST VLAD

Volilni sistem ima izredno močan vpliv na stabilnost vlad v neki državi. Redko prihaja do večjih korenitih sprememb volilnega sistema v stabilnem ustavnem in političnem obdobju neke države. Navadno se v takšnih obdobjih volilni sistem samo dograjuje ali delno spreminja (Grad 2004).

Proporcionalni sistem je vzrok za nestabilne koalicijske vlade in s tem slabitev položaja parlamenta. Volivci v tem sistemu nimajo nobenega vpliva na sestavo vladne koalicije, ker je sklepanje koalicij v celoti odločitev strank, ki pri tem lahko ravnajo tudi v nasprotju z jasno izraženo voljo volivcev. Ob tem pa niti ta sistem ne zagotavlja popolne sorazmernosti razdelitve mandatov z volilnimi rezultati. Soodvisnost proporcionalnega volilnega sistema in strankarskega sistema oziroma stabilnosti oblasti je v tem sistemu manj izrazita, vendar pa ta dopušča veliko ali celo zelo veliko število strank in tako na desnici kot tudi na levici politično zelo ekstremne stranke. Običajno so v parlamentu majhne, včasih tudi radikalne stranke, ki navadno s svojim delovanjem otežujejo delo parlamenta in slabo vplivajo na stabilnost oblasti. Znane pa so nekatere izjeme od tega pravila, kjer je kljub proporcionalnem sistemu v parlamentu manjše

število strank. Razvoj tega sistema stremi k zmanjševanju števila strank in s tem k stabilnosti oblasti, kar se skuša doseči predvsem z uvajanjem praga za vstop v parlament (Grad 2004).

Farrell (1998) je razvil štiri teze, ki poudarjajo, da proporcionalni sistemi povzročajo nestabilnost vlad:

- Proporcionalni sistemi skoraj zagotovo vsebujejo koalicijske vlade, ki so nestabilne že zaradi tega, ker jih sestavlja več različnih strank, zato se tudi vlada večkrat menja.
- Koalicijske vlade so sestavljene po volitvah na podlagi samostojne odločitve voditeljev strank. Zato jih ne veže nobena obveznost do predvolilnih obljub, ker dajejo prioriteto boju za oblast in moč, kjer so želje volivcev prezrte.
- Proporcionalni sistem omogoča lahek vstop malim in ekstremističnim strankam v parlament, kar ogroža stabilnost vlad, še posebej ko je ravnotežje moči v parlamentu odvisno od teh strank.
- Proporcionalni sistemi so bolj kompleksni od večinskih, kar povzroča nerazumevanje med volivci (Farrell 1998, 153–158).

Večinski sistemi so znani po tem, da praviloma zmanjšujejo število političnih strank v državi, ker jih silijo k združevanju. To navadno privede do dvostrankarskega sistema, kar seveda ne pomeni, da v državi in v parlamentu ni več strank, vendar pa sta samo dve sposobni doseči večino v parlamentu in se zato običajno izmenjujeta na oblasti. Večinski sistem namreč nujno sili stranke v tesne volilne koalicije, kar manjšim strankam grozi, da sploh ne bodo dobile nobenega mandata v parlamentu. Velja pravilo, da dvostrankarska vladavina omogoča in zagotavlja stabilnost parlamenta in oblasti nasploh, vendar pa tudi to ni odvisno samo od volilnega sistema, temveč tudi od manjše stopnje politične heterogenosti družbe. Vsekakor lahko ponovno ugotovimo, da imajo volilni sistemi izredno močan vpliv na strankarski sistem v neki državi in s tem tudi dejansko delovanje državne oblasti ter stabilnost vlade. Vendar pa njihov vpliv ni povsod enak, temveč je odvisen tudi od siceršnjih družbenih okoliščin v posamezni državi (Grad 2004).

3 EMPIRIČNI DEL

V drugem delu diplomske naloge sem na podlagi empiričnih dejstev s primerjavo Slovenije in Srbije poskušal dokazati, ali lastnosti strankarskega sistema vplivajo na stabilnost vlad. Tipologija strankarskega sistema temelji na Sartorijevi tipologiji. Stabilnost strankarskega sistema pa sem preučeval na podlagi sprememb v strankarskem sistemu oziroma prehodu tega iz ene tipologije v drugo. Fragmentiranost strankarskega sistema temelji na številu relevantnih strank v strankarskem sistemu, povzetem po Sartoriju. Ideološka distanca temelji na proučevanju obstoja antisistemskih strank v strankarskem sistemu in opredelitev vladne koalicije na levo-desnem kontinuumu. Stabilnost oziroma trajanje vlad sem določil na podlagi treh, že podrobneje predstavljenih spremenljivk, povzetih po Blondelu (2007): isti predsednik vlade, isto zakonodajno obdobje in ista strankarska sestava vlade. V primeru, ko se spremeni eden od naštetih indikatorjev, se zaključi obdobje določene vlade.

3.1 (NE)STABILNOST VLADE – LASTNOSTI VLADE

3.1.1 SLOVENIJA

V Sloveniji se je po zgoraj navedenih kriterijih v obravnavanem obdobju zamenjalo deset vlad v petih volilnih obdobjih. Povprečno trajanje vlade v tem obdobju je 1,86 leta (Tabela 3.1). V Sloveniji izstopata dve vladi, ki sta imeli najkrajše obdobje trajanja – prva Drnovškova vlada (1992–1993; osem mesecev) in Bajukova vlada (2000; pet mesecev). Prva Drnovškova vlada je bila prehodna vlada, ki je bila ustanovljena začasno do novih volitev, Bajukova vlada pa je bila ustanovljena pet mesecev pred volitvami po izglasovani nezaupnici Drnovšku leta 2000. Prenehala je delovati zaradi rednih volitev v državni zbor. Najdaljša vlada je bila deseta, mandatarja Janeza Janše, ki je trajala 4,08 leta in je prenehala delovati ob prenehanju mandata in rednih parlamentarnih volitev. Rekord v dolžini predsedovanja ima dr. Janez Drnovšek, ki je bil predsednik v šestih vladah s skupno dolžino kar 10,17 leta. Povprečno trajanje predsednika vlade v Sloveniji znaša 3,72 leta (izračunano na podlagi Tabele 3.1).

V Sloveniji je bila večina koalicij heterogenih (sestavljenih iz različno ideoloških strank), s tem, da je večino mandatov sestavljala levosredinska stranka LDS. Če se osredotočimo na razlog konca določenih vlad, lahko opazimo, da je večina "mešanih vlad" razpadla zaradi izstopa ene ali več strank. Iz tega lahko razberemo, da ideološka opredeljenost strank v koaliciji znatno vpliva na trajanje vlade, saj je v mešanih koalicijah ideološka distanca večja kot izključno v levo- oziroma desnosredinskih koalicijah. To nam potrди podatek, da je Janševa vlada, ki je bila bolj homogena koalicija, trajala najdlje od vseh vlad, kar 4,08 leta.

Tabela 3.1: Lastnosti vlad v Sloveniji 1990–2008

PREDSEDNIK KOALICIJSKE VLADE	SESTAVA VLADE	RAZLOG KONCA	TRAJANJE VLADE (v mesecih)	ZNAČILNOST KOALICIJE
Z. Peterle (maj 1990 – april 1992)	Načelna koalicija Demos SKD, SKZ, SDSS, SDZ, ZS, LS	Volitve v skupščino Konstr. nezaupnica	23	Minimalna večinska koalicija
J. Drnovšek (april 1992 – jan. 1993)	Mešana koalicija LDS, SDSS, ZS, SSS, DS	Prve volitve v državni zbor	9	Široka večinska koalicija
J. Drnovšek (jan. 1993 – mar. 1994)	Mešana koalicija LDS, SKD, ZLSD, SDSS	Izvoljen mandatar Združitev LDS, DS, ZS Izstop SDSS	14	Široka večinska koalicija
J. Drnovšek (mar. 1994 – jan. 1996)	Mešana koalicija LDS, SKD, ZLSD	Izstop ZLSD	22	Večinska koalicija
J. Drnovšek (jan. 1996 – feb. 1997)	Levosredinska koalicija LDS	Druge volitve v državni zbor	13	Manjšinska koalicija

J. Drnovšek (feb. 1997 – jun. 2000)	Mešana oz. pragmatična koalicija LDS, SLS	Izstop SLS Predlog zaupnice ni izglasovan	42	Minimalna večinska koalicija
A. Bajuk (jun. 2000 – nov. 2000)	Desnosredinska koalicija Nova Slovenija, SLS-SKD, SDSS	Izvoljen nov mandatar Tretje volitve v državni zbor	5	Minimalna večinska koalicija
J. Drnovšek (nov. 2000 – dec. 2002)	Mešana koalicija LDS, ZLSD, SLS-SKD DeSUS, (SMS)	Izvoljena koalic. vlada Odstop dr. Drnovška Izstop stranke SLS	23	Široka večinska koalicija
A. Rop (dec. 2002 – dec. 2004)	Levosredinska koalicija LDS, ZLSD, DeSUS, (SMS)	Izvoljen nov mandatar Četrte volitve v državni zbor	24	Minimalna večinska koalicija
J. Janša (dec. 2004 – nov. 2008)	Desnosredinska koalicija SDS, NSi, SLS, DeSUS	Izvoljen mandatar Podpis koalic. pogodbe Izvoljena koalic. vlada	49	Minimalna večinska koalicija

Vir: povzeto po Zajc (2009, 160); Vlada Republike Slovenije (2010).

3.1.2 SRBIJA

V Srbiji se je od leta 1990 do 2008 zamenjalo 11 vlad v sedmih volilnih obdobjih. Povprečno trajanje vlad v proučevanem obdobju je 1,64 leta (izračunano na podlagi Tabele 3.2). Po najkrajši dolžini trajanja izstopajo tri vlade: Minićeva (0,25 leta),

Đinđićeva (0,58 leta) in Koštuničeva (0,67 leta). Minićeva, najkrajša vlada, je bila tehnična vlada, ki je le premostila trimesečno obdobje od demokratičnih sprememb leta 2000 do januarskih parlamentarnih volitev v Srbiji. Prva Đinđićeva vlada je nastala takoj po prevzemu oblasti DOS-a, iz katere je izstopila stranka DSS. Najdlje je trajala druga vlada M. Marjanovića, ki velja kot edina vlada, ki je zdržala celoten mandat. Primerjava med obdobjem pred in po demokratičnih spremembah nam pove, da so bile vlade pred spremembami bolj stabilne (2,15 leta) kot po spremembah leta 2000 (1,40 leta). Po prvih demokratičnih volitvah je na podlagi večinskega volilnega sistema SPS dobila absolutno večino v parlamentu, kar ji je dalo možnost, da je tvorila enostrankarsko vlado. Kljub temu sta se v tem volilnem obdobju zamenjala dva mandatarja.

Podobno kot v Sloveniji so tudi v Srbiji mešane (heterogene) koalicije trajale manj kot homogene. Najbolj zanimiva je peta vlada, mandatarja M. Marjanovića, ki je sestavljala koalicijo iz dveh skrajno ideološko nasprotujočih si antisistemskih strank, SPS in SRS. Ta vlada je trajala kar 2,58 leta, dokler jo niso zrušili s protesti oktobra 2000. To potrjuje Panabiancov paradoksalni efekt (omenjen v prvem delu), ki pravi, da se lahko najstabilnejše vezi ustvarjajo med oponenti, torej ideološko oddaljenih akterjih.

Rikerjeva (1962, 107) študija, ki pravi, da se bodo v okoliščinah, kjer je princip minimalne večine uresničljiv, akterji koalicijskega sporazuma neizogibno nagibali k njeni realizaciji, se je delno potrdila tudi v parlamentarni praksi v Srbiji. Tako se je preširoka koalicija DOS (176 sedežev od 250), ustvarjena po oktobrskih demokratičnih spremembah, transformirala v minimalno vladajočo koalicijo avgusta 2001.

Tabela 3.2: Lastnosti vlad v Srbiji 1990–2007

PRESEDNIK KOALICIJSKE VLADE	SESTAVA VLADE	RAZLOG KONCA	TRAJANJE VLADE (v mesecih)	ZNAČILNOST KOALICIJE
--	--------------------------	-------------------------	---	---------------------------------

D. Zelenović (jan. 1990 – dec. 1991)	Skrajno leva vlada SPS	Odstop premierja	23	Enostrankarska večinska koalicija
R. Božović (dec. 1991 – feb. 1993)	Skrajno leva vlada SPS	Druge predčasne parlamentarne volitve	14	Enostrankarska večinska koalicija
N. Šainović (feb. 1993 – mar. 1994)	Skrajno leva vlada SPS (podpora SRS-u)	SRS odpove podporo SPS-u, organizirane predčasne volitve	13	Manjšinska vlada
M. Marjanović (mar. 1994 – mar. 1998)	Leva koalicija SPS in ND	Parlamentarne volitve	48	Minimalna večinska koalicija
M. Marjanović (mar. 1998 – okt. 2000)	Mešana koalicija antisistemskih strank SPS, JUL, SRS	SRS izstopi iz koalicije, odstop premierja Marjanovića	31	Široka večinska koalicija

M. Minić (okt. 2000 – jan. 2001)	Mešana oz. pragmatična koalicija SPS, DOS, SPO	Prehodna koalicija, služila za prevzemanje oblasti DOS-a. Volitve	3	Minimalna večinska koalicija
Z. Đinđić (jan. 2001 – avg. 2001)	Mešana oz. pragmatična koalicija DOS	DSS izstoji iz koalicije	7	Široka večinska koalicija
Z. Đinđić (avg. 2001 – mar. 2003)	Mešana koalicija DOS	Smrt predsednika Đinđića in nove parlamentarne volitve	19	Minimalna večinska koalicija
Z. Živković (mar. 2003 – mar. 2004)	Mešana koalicija DOS	Nove parlamentarne volitve	12	Minimalna večinska koalicija
V. Koštunica (mar. 2004 – maj 2007)	Mešana koalicija DSS, G17 plus, SPO, Nova Srbija ter podpora SPS-a	Nove parlamentarne volitve zaradi sprejetja nove ustave	38	Manjšinska koalicija

Vir: Goati (2006, 55); Spaić (2008); Wikipedia (2010): Spisak predsednika vlada Srbije.

3.2 DEJAVNIKI VPLIVANJA NA STABILNOST/TRAJANJE VLAD

3.2.1 LASTNOSTI STRANKARSKEGA SISTEMA

3.2.1.1 SLOVENIJA

Kombinacija sprememb in kontinuiteta v strankarski areni po letu 1990 sta razvidni iz spremembe števila (relevantnih) političnih strank v parlamentu in odnosu med njimi. Lahko se opazijo nekateri dejavniki prehoda od polariziranega k zmernemu pluralizmu, na primer: število parlamentarnih političnih strank ni skrajno veliko (sedem strank po volitvah leta 1996 in praktično šest strank po združenju Slovenske narodne stranke in Slovenskih Krščanskih demokratov leta 2000, ponovno osem po volitvah leta 2000 in sedem po volitvah leta 2004). Rezultati procesa združevanja in razpadanja strank kot tudi konsolidacija nekaterih novoustanovljenih strank kaže na upadanje števila relevantnih političnih strank. Vendar volilni sistem in dosedanji rezultati političnega razvoja ne kažejo upadanje strank na število pet, kar je lastnost zmerne pluralizma (Fink Hafner in Pejanović 2005).

Po letu 1990 je koalicijsko vladanje postalo slovenska konstanta. V zadnjem obdobju je postalo jasno, da je za vladno koalicijo potrebno manjše število strank in da je mogoče formiranje večjega števila alternativnih koalicij, kljub temu da stranka predsednika vlade (do sedaj večinoma LDS) teži k temu, da formira izjemno zanesljivo večinsko koalicijo. Nekatero opozicijske stranke, ki so bile v preteklosti izraziti rivali, so sčasoma začele sodelovati (Fink Hafner in Pejanović 2005).

Tako kot je težko opredeliti slovenski strankarski sistem kot zmeren, je prav tako težko trditi, da ima vse karakteristike polariziranega pluralizma, saj v sistemu niso prisotne težnje k spremembi političnega sistema niti obstoja antisistemskih strank. Dejstvo pa je, da so nekatere manjše stranke devetdesetih let občasno negirale legitimnost izvoljene politične elite ali pa so pozivale k predčasnim volitvam (Janševa Socialdemokratska stranka). To so tipični elementi polariziranega pluralizma. Prav tako lahko zaznamo nekatere druge elemente polariziranega pluralizma, kot je na primer velika ideološka oddaljenost na premici razcepa; komunizem : antikomunizem, cerkev : država, veliko nezaupanje med strankami, ideološki spori med strankami, izkušnje z dvojno opozicijo

(nesposobnost sodelovanja med strankami opozicije). Po volitvah leta 2000 se lahko opazijo elementi sistema predominantne stranke. Volilna podpora vodilni stranki je bila blizu 40 %. Tako velika volilna podpora bi lahko stranki v razdrobljeni strankarski areni z majhno volilno podporo strank omogočila samostojno vlado (seveda v primeru večinskega volilnega sistema). Po letu 2004 se je slovenska strankarska arena odmaknila od težnje za sistemom predominantne stranke. Vzpostavljena je relativno konsolidirana strankarska arena (sedem parlamentarnih strank). Velika ideološka novost je bila zmaga desne stranke – Slovenske demokratske stranke. To je imelo za posledico vzpostavitve prve desnosredinske koalicije takoj po volitvah. Kratkotrajna Bajukova vlada je bila formirana na osnovi parlamentarne odločitve – neizglasovane zaupnice Drnovška v času pred naslednjimi rednimi parlamentarnimi volitvami (Fink Hafner in Pejanović 2005, 32–35).

3.2.1.2 SRBIJA

Na strankarsko sestavo in strukturo poleg normativno-institucionalnih dejavnikov političnega in volilnega sistema vpliva tudi število in prepletenost cepitvenih delitev znotraj socialne strukture družbe. Ključnega pomena v Srbiji so bile mednacionalne razlike in spori, prepleteni s politično-kulturnimi dejavniki, ter delitev na pare: tradicionalizem - modernizem, konzervativizem - liberalizem, avtoritarizem - demokracija. Razlike, ki so bile bazirane na socialno klasificirani diferenciaciji na dejavnike dela in kapitala, bogate in revne ali tranzicijske poražence in zmagovalce, so bile vse do leta 2002, ko so se začele radikalne reforme na področju trga in lastnine, relativno majhnega pomena. Vzroke za to je potrebno iskati tako v praksi predhodnega socialističnega režima kot tudi v obubožanosti velike večine prebivalstva zaradi vojn, sankcij in bombardiranja države. Nerazvitost in obubožanost kot tudi kulturni tradicionalizem so vplivali na ekološko zavedenost, spolno enakost in samo kakovost življenja (Stojiljković 2007).

Tako nestabilno socialno dno, kriza in razpad nekdanje Jugoslavije pa tudi državne skupnosti z Republiko Črna gora kot tudi problem s statusom Kosova oziroma paralelni proces soočanja ekonomsko in socialno šibke družbe z dodatnim pritiskom beguncev je okvir, v katerem prihaja do intenzivnega procesa formiranja, delitev in notranjih razhajanj znotraj strank in koalicij. Takšen trend nestabilne politične scene in pojav

novih vplivnih akterjev se nadaljuje tudi po letu 2000. Dodatne razloge za nadaljevanje izjemne dinamičnosti strankarske scene ustvarjajo trije procesi. Prvega predstavlja veliki transfer pristašev med strankami nekdanjega in aktualnega režima leta 2000/01, ki je pripeljal do osipanja članstva in delitev v do takrat vladajočem SPS-u. Drugega predstavljajo transferji in delitve, do katerih prihaja znotraj demokratičnega bloka po razpadu DOS-a. Posledice tega so niz konfliktov ter delitev znotraj obstoječih, pa tudi nastajanje novih strank, kot sta na primer G17 plus (leta 2002) in LDP Čedomirja Jovanovića (leta 2005). Tretji, paralelen proces izgube energije za spremembe in padec zaupanja ter podpore strankam demokratičnega bloka po letu 2002, je rezultat porasta vpliva radikalcev in njihovim prevzemanjem statusa kot relativno najmočnejše stranke kot tudi pojav in neverjeten vzpon in padec Pokreta Snage Srbije kontraverznega podjetnika Bogoljuba Karića (Stojiljković 2007).

Srbska radikalna stranka (SRS) in Demokratska stranka (DS), dve najvplivnejši in nasprotno si usmerjeni stranki, se nahajata v opoziciji manjšinsko koalicijske vlade, katero sestavljajo Demokratska stranka Srbije (DSS), G17 plus, Srbski pokret obnove (SPO) in Nova Srbija (NS) – zunanjo parlamentarno podporo ji daje Socialistična stranka Srbije (SPS). Po volitvah leta 2007 se ustvari večinska vladajoča koalicija demokratičnega bloka, kateri se poleg starih strank (G17 plus in koalicije DSS-NS) pridruži še DS kot glavna stranka na oblasti. Na osnovi rezultatov volitev se je oblikovala naslednja delitev oblasti: 50 (DS) : 35 (DSS-NS) : 15 (G17 plus) (Stojiljković 2007).

Nedvomen, relevanten vpliv in koalicijski potencial pred volitvami kot tudi po njih januarja 2007 so imele stranke nacionalnih manjšin – Zveza Vojvodinskih Madžarov (SVM), Lista za Sandžak in njej konkurenčne Sandžaške demokratske stranke (SDP). Nazadnje skrajno radikalno meščansko in proevropsko pozicijo zavzemajo novo nastala parlamentarna opozicija Liberalno-demokratske stranke (LDP), Liga socialdemokratov Vojvodine in Socialdemokratske unije ter Građanski Savez Srbije (GSS) (Stojiljković 2007).

Relevantne stranke, še posebej njihovi voditelji in najožje vodstvene strukture, skupaj s ključnimi predstavniki mednarodne skupnosti in ogromnim kapitalom imajo

največji centralni vpliv na oblikovanje političnih zahtev ter pretvarjanje teh v politične odločitve. Ravnotežje moči, številčnost in naravna povezava med strankami definirajo strankarski sistem v Srbiji kot »sistem polariziranega pluralizma« (Sartori v Mihajlović 2007, 206). Samo po prvih večstrankarskih volitvah leta 1990 se je lahko govorilo o dominantni poziciji SPS, ki je z malo manj kot polovico glasov razpolagala z dobro četrtino mandata (glej Prilogo B). Že od leta 1992 in posebno po letu 2000 ima Srbija pluralistični strankarski sistem, v katerem poleg treh do štirih strank z zanesljivim parlamentarnim statusom deluje vsaj toliko strank in koalicij, katerih vpliv se giblje okrog petodstotnega volilnega praga (Stojiljković 2007).

3.2.2 FRAGMENTACIJA STRANKARSKEGA SISTEMA

Razdrobljenost strankarske arene je eden od pomembnejših podatkov, ki nam poleg števila relevantnih strank in razporejenosti volilne moči prikažejo podrobno sliko strankarske arene. Za podroben opis strankarske arene ni dovolj poznati samo število relevantnih političnih strank. Popolna predstava o njih se dobi s podatki o disperziji moči med strankami in o parlamentarni moči (Fink Hafner in Lajh 2006, 170).

Razpršenost je mogoče preveriti s pomočjo indeksa frakcionalizacije, katerega formulo je razvil Rae (Sartori 1976):

$$F = 1 - \sum_{i=1}^N p_i^2$$

3.2.2.1 SLOVENIJA

V obdobju tranzicije v Sloveniji so se pojavile številne stranke. Ta pojav, ki je trajal do prvih svobodnih volitev, lahko označimo s Sartorijevim atomiziranim pluralizmom. Politična moč je dokaj razpršena, kažejo pa se težnje po zmanjšanju razdrobljenosti arene.

Če pogledamo Graf 3.1 lahko opazimo, da je od prvih volitev naprej izrazit trend zmanjševanja stopnje razdrobljenosti strankarske arene v Sloveniji (indeks frakcionalizacije se je po prvih volitvah iz 0,872 zmanjšal na 0,785 po četrth volitvah) (Fink Hafner in Lajh 2006, 171).

Po četrth volitvah, ko je indeks Fp najmanjši, je prepričljivo zmagala LDS, koncentracija glasov za največje štiri stranke pa je bila kar največja do sedaj (glej Tabelo 3.4). Od četrth volitev dalje začne stopnja frakcionalizacije stagnirati, kar kaže na to, da se je strankarska arena konsolidirala. Graf 3.2 kaže največjo razdrobljenost strankarske arene in razpršenost politične moči po prvih volitvah, ko v parlament pride devet političnih strank. Takrat je bil skupni odstotek glasov za največje tri stranke najnižji v petih volilnih obdobjih (glej Tabelo 3.4).

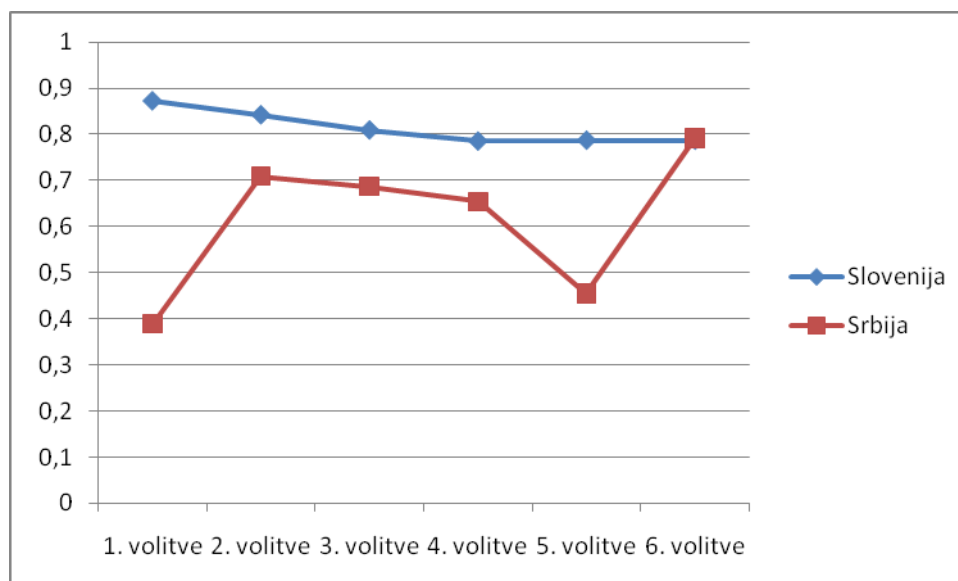
Če bi primerjali trajanje vlade in indeks frakcionalizacije, bi lahko ugotovili, da so vlade po tretjih, četrth in petih volitvah trajale najdlje, takrat pa je bil indeks razdrobljenosti in razpršenosti moči najnižji (0,809; 0,785 in 0,787).

3.2.2.2 SRBIJA

Pri strankarski areni Srbije je opazno izrazito nihanje v stopnji razdrobljenosti strankarske arene. Na to verjetno vpliva pogosto spreminjanje volilnega sistema oziroma njegovih ključnih elementov (Fink Hafner in Lajh 2006, 171).

V Srbiji izrazito nizki stopnji razdrobljenosti po prvih volitvah sledi močno povečanje po drugih volitvah. Po prvih parlamentarnih volitvah je prišlo v parlament 15 političnih strank (ni bil določen nacionalni volilni prag), vendar je po zaslugi večinskega volilnega sistema stranka SPS dobila absolutno večino v parlamentu. Takrat je bil skupni delež glasov največjih štirih strank večji kot delež po vseh nadaljnjih volitvah, kar 97,20 % (glej Tabelo 3.4). Po naslednjih volitvah, ko se je volilni sistem spremenil, se je razpršenost moči povečala, indeks frakcionalizacije pa se je skoraj podvojil. V času od drugih pa do petih volitev se opazi trend po zmanjševanju razdrobljenosti (frakcionalizacija se po drugih volitvah iz 0,709 zmanjša na 0,454 po petih volitvah). Temu primerno se znižujejo tudi število strank, ki so prišle v parlament. Po oktobrskih volitvah leta 2000, ko je oblast prevzela koalicija demokratičnih strank – DOS, se je indeks močno znižal. Število strank, ki so prišle v parlament, je bilo najnižje do sedaj, skupni delež glasov za štiri največje stranke pa je bil najvišji po spremembi volilnega sistema. Stopnja razdrobljenosti se zopet močno poveča po šestih volitvah na rekordno vrednost (Fp 0,792). To je povzročila erozija koalicije DOS, ko so stranke koalicijo začele zapuščati in samostojno nastopati na volitvah zaradi razlik, ki so se pojavile po prevzemu oblasti.

Slika 3.1: Gibanje stopnje razdrobljenosti strankarskih aren v državah Slovenije in Srbije od prvih volitev 1990 do 2004

Vir: Prirejeno po Fink Hafner in Lajh (2006, 171).

3.2.3 IDEOLOŠKA SORODNOST STRANK V KOALICIJAH IN OBSTOJ ANTISISTEMSKIH STRANK

3.2.3.1 SLOVENIJA

Po volitvah leta 1996 je bila vzpostavljena bipolarna struktura, ki jo lahko opišemo kot krhko ravnotežje med skupinami strank levega in desnega centra. Takšna struktura je spominjala na enega od zgodovinskih razcepov na liberalno-konzervativni razcep. Po volitvah leta 2000 je prišlo do presenetljivega ideološkega in političnega preobrata – zmaga in vlada desnega centra (Fink Hafner in Krašovec 2006).

Nerevolucionaren, kontinuiran demokratični prehod, v katerem je prejšnja vladajoča stranka igrala aktivno vlogo, je doprinesel k temu, da je več kot deset let veljala usmeritev volivcev k levemu centru. To v manjši meri velja za naslednico komunistične stranke. Stranka, ki je v preteklem obdobju dobila največ, je bila tako imenovana "notranja" opozicija starega sistema (nastala je od naslednice Zveze socialistične mladine, Liberalne demokracije Slovenije z večjo usmerjenostjo k centru). S konsolidacijo novonastalih strank se je v veliki meri konsolidiralo tudi usmerjanje

desnega centra v slovenski strankarski areni, medtem ko so leve stranke, ki so nastale že v času starega režima do konca devetdesetih let, imele približno enako podporo kot v času prehoda. Na volitvah leta 2000 so doživele vrhunec, saj so skupaj dobile nekaj manj kot 50 % glasov (glej prilogo A). Volitve leta 2004 so prinesle prvo ideološko diskontinuiteto v novem poetičnem sistemu (Fink Hafner in Krašovec 2006).

Na začetku demokratičnega prehoda z vidika samoopredelitve volivcev lahko na kontinuumu levo-desno ugotovimo, da so bili Slovenci v večji meri levo usmerjeni oziroma k levemu centru. V raziskovanju javnega mnenja med junijem 1991 in februarjem 1992 se je 69 % anketiranih opredelilo v levo centralni del kontinuuma, medtem ko se je v desni del uvrstilo le 31 % anketiranih. Skrajni poli (ekstremno levo ali ekstremno desno) so ostali v skrajni manjšini. Že leta 1993 je prišlo do pomika iz prevladujočega levega centra volivcev k prevladujoči centralni usmerjenosti. LDS je bila edina stranka, ki je izrecno sledila pomikom volivcev k centru. Zaradi pomika LDS-a na levo, kamor je bil potisnjen zaradi lastnega pasivnega odziva na izpostavljene tematike in zaostritve politično ideološkega diskurza od desnih opozicijskih strank, se je po zamenjavi predsednika stranke odprl prostor na centru. Tega je zasedla stranka SDS, ki je po volitvah leta 2004 postala vodilna stranka v parlamentarni areni v novi vladni koaliciji (Fink Hafner in Krašovec 2006).

V času demokratičnega prehoda v slovenski politični areni ni bilo nobenega izrazitega pomika od levice k desnici in nazaj kot v primeru nekaterih drugih postsocialističnih držav. V konstantnem tekmovanju za oblast se je skozi delne zamenjave na oblasti in znotraj vladajočih koalicij menjavalo ravnotežje med močmi starih strank levega centra in novih strank desnega centra. Do sedaj je možno govoriti o treh preobratih v Sloveniji od prvih volitev naprej:

- Demosovi vladi po volitvah leta 1990, ki je bila plebiscitarna odločitev za spremembo družbene in politične ureditve (Demos je bil znotraj sebe ideološko zelo heterogen in takoj po zamenjavi režima se je sam razpadel).
- Po kratkotrajni Bajukovi vladi, ki ni nastala neposredno na osnovi volilnih rezultatov.

- O koreniti ideološko politični spremembi po volitvah leta 2004 (Fink Hafner in Krašovec 2006, 93-96).

3.2.3.2 SRBIJA

Strankarski sistem Srbije pripada tipu polariziranega pluralizma, v katerem je po definiciji prisotna velika ideološka distanca med določenimi strankami oziroma v katerem obstajajo antisistemske stranke ali nelojalna opozicija. Glede na definicijo antisistemskih strank so bile v predoktobrskem času v Srbiji kot antisistemske stranke najpomembnejše stranke opozicije. SRS kot najmočnejša stranka v parlamentu leta 2003 zanika osnove političnega reda, ki je bil vzpostavljen po 5. oktobru 2000. Ta stranka je leta 2003 na parlamentarnih volitvah dobila 27,6 % glasov, kar daleč presega 10 % glasov, ki jih navaja Merkl (1980) kot mejo, nad katero antisistemska stranka pomembno vpliva na delovanje strankarskega sistema. SPS prav tako programsko zanika osnove na novo ustanovljenega postoktobrškega političnega reda, vendar je ta stranka v evoluciji, ki se približuje meji med antisistemskimi in sistemskimi strankami. SPS v začetku leta 2004 ni sprejet kot polnopravni član vladajoče koalicije zaradi svoje zgodovine, ampak je njegova vloga zmanjšana na parlamentarno podporo, ki jo je dajala koaliciji v parlamentu. To še ne pomeni, da je imela majhen politični vpliv, saj je bil obstoj vlade v vsakem trenutku odvisen od SPS-a (Goati 2006).

V Srbiji se ustvari dodatna dimenzija (proevropsko/tradicionalno) pri delitvi na levo/desno, pri čemer se oblikujejo naslednji štiri kvadranti: 1. levi - proevropski, 2. desni - proevropski, 3. tradicionalni - levi in 4. tradicionalni - desni. V prvem kvadrantu se nahajajo (bolj po nagnjenju kot po politiki) DS, v drugem kvadrantu se nahajajo DSS, G17 plus, SPO, NS, PSS-BK, v tretjem je SPS (evoluirala proti prvemu kvadrantu) in v četrtem kvadrantu pa sta SRS in SSJ (Goati 2006).

Tabela 3.3: Razdelitev strank glede na ideološko pripadnost levo/desno

Levi - proevropski	Desni - proevropski
DS	DSS, G17 plus, SPO, NS, PSS-BK
SPS	SRS, SSJ

Levi - tradicionalni

Desni - tradicionalni

Vir: Prirejeno po Goati (2006, 52).

Narava takšnega razcepa je ustvarila nemogoče sodelovanje med dvema strankarskima blokoma. Zaradi tako globoke polarizacije in nemogočega sodelovanja je bilo povečanje konflikta edini način, da se rešijo odnosi med vlado in opozicijo. Podobna relacija med režimom in polarizacijo obstaja tudi po oktobrskih spremembah leta 2000, vendar takrat točko razcepa predstavlja odnos do prejšnjega režima. Strankarski sistem v Srbiji, ki je zelo fragmentiran, ima dobre pogoje za polarizacijo, ker strankarski sistemi, ki imajo večje število strank, težijo k večji polarizaciji in centrifugalni kompeticiji. Polarizacija strankarske arene v Srbiji se ni izoblikovala do konca. Globoki polarizaciji, ki je nastala po spremembi režima, je sledila mirna evolucija strank nekdanjega režima. To se je pokazalo na primeru SPS, ko je en del antisistemskega pola začel postopno transformacijo v sistemski (Pavlović 2005).

Antisistemski pol, ki ga ustvarja Srbska radikalna stranka, še zmeraj ne kaže znakov slabitve. Radikalci nadaljujejo simpatiziranje s preteklim režimom, njegovimi institucijami in politiki, ki jo je režim vodil tekom devetdesetih let. Radikalci označujejo oblast, ki se je vzpostavila po demokratičnih spremembah leta 2000, kot nelegitimno. Zaradi tega se verjame, da bi radikalci, če bi prišli na oblast, izvršili obnovitev starega režima. Oni se prav tako obnašajo kot neodgovorna opozicija (Pavlović 2005).

3.3 VERIFIKACIJA HIPOTEZ

1. HIPOTEZA

Lastnosti strankarskega sistema, kot so fragmentiranost in ideološka distanca strank, vplivajo na stabilnost vlad.

Tabela 3.4: Karakteristike strankarskega sistema Slovenije

Strankarska arena	1990	1992	1996	2000	2004
Število parlamentarnih strank	9	8	7(6) ¹	8	7
% glasov za nove stranke, ki so prišle v parlament	54,8	45,3	52,7	47,9	55,3
% glasov za štiri največje parlamentarne stranke	57,4	61,6	72,1	73,7	71,14
Indeks frakcionalizacije (Fp)	0,872	0,842	0,809	0,785	0,787
Število strank v vladni koaliciji	6	4(3)(2) ²	3(2)(1)(2) ³	4(+1) ⁴	4

Vir: Povzeto po Fink Hafner in Pejanović (2006, 35).

¹ 15. aprila 2000 se Slovenska narodna stranka in Slovenski krščanski demokrati združijo v novo politično stranko: SLS + SKD – Slovenska narodna stranka.

² SDSS je izstopila iz vladne koalicije aprila 1994, ZLSD pa januarja 1996, kar je povzročilo, da sta v vladni koaliciji ostali samo dve stranki.

³ Leta 2000 Slovenska narodna stranka izstopi iz koalicije. Nato izstopi še stranka DeSUS. Drnovšek v parlamentu predlaga zaupnico vladi LDS, ki pa ni bila izglasovana. Parlamentarno podporo dobi Bajuk 3. maja 2000.

⁴ LDS, ZLSD, SLS, DeSUS in poseben dogovor z SMS in LDS.

Tabela 3.5: Karakteristike strankarskega sistema Srbije

Strankarska arena	1990	1992	1993	1997	2000	2003
Število parlamentarnih strank	15	9	7	8	4	6
% glasov za nove stranke, ki so prišle v parlament	-	30,4	5,1	20	70,13	49,42
% glasov za štiri največje parlamentarne stranke	97,20	72,5	78,7	84,12	91,6	69,4
Indeks frakcionalizacije (Fp)	0,389	0,709	0,687	0,654	0,454	0,792
Število strank v vladni koaliciji	1	1(1) ⁵	2	3 ⁶	1 ⁷	4(1) ⁸

Vir: Fink Hafner in Pejanović (2006, 35); Mihailović (2007, 119).

⁵ SPS je držala enostrankarsko manjšinsko koalicijo, ki jo je v parlamentu podpirala SRS. Septembra 1993 pride do konca sodelovanja med strankama.

⁶ SRS izstopi iz koalicije, vlada je razpuščena.

⁷ DOS kot koalicija strank demokratičnega bloka, ki je nastopila enotno na volitvah. Avgusta 2001 DSS izstopi iz koalicije.

⁸ Oblikovana je manjšinska koalicija štirih strank, ki so imele podporo SPS v parlamentu.

Pri proučevanju strankarske arene v Sloveniji sem prišel do naslednjega zaključka: ko se je indeks razdrobljenosti in razpršenosti moči v strankarski areni zmanjševal, se je dolžina trajanja vlad zviševala. Od prvih volitev, ko je bil indeks frakcionalizacije najvišji, do četrth volitev, ko je indeks dosegel najnižjo vrednost, se je trajanje vlade podaljševalo. Po četrth in petih volitvah, ko je indeks dosegel najnižje vrednosti, je bila dolžina vlad najvišja. V Srbiji trendu zmanjševanja indeksa frakcionalizacije ni sledilo daljše trajanje vlad. Po petih volitvah, ko je indeks Fp dosegel najnižjo vrednost, je bilo trajanje vlade najkrajše do tedaj. Takrat so stranke demokratičnih sprememb nastopile na volitvah skupaj pod eno koalicijo - DOS. Zato je v parlament prišlo znatno manjše število strank, razpršenost pa je bila pričakovano nižja.

DOS je nastal kot koalicija, v kateri so partnerji delili skupni politični interes – težnja po eliminaciji Miloševićevega režima. Ker je bil ta interes uresničen in je DOS prerasel v vladajočo koalicijo po petih volitvah, so se v programskih shemah strank pojavile nepremostljive razlike. Poglavitni cilj je bil prevzem oblasti, ne glede na ideološke razlike med strankami (Goati 2006, 62). Od tod tudi erozija strank v DOS-u in pogosto menjavanje vlad v zakonodajnem obdobju po petih volitvah. Bolj kot fragmentacija in razpršenost moči so imeli na trajanje vlad v Srbiji večji vpliv drugi dejavniki in ideološka dimenzija, ki jo bomo omenili v nadaljevanju.

Primerjava med številom strank v strankarski areni in stabilnostjo vlad v obeh državah nam pove, da so v obdobjih z manjšim številom strank v strankarski areni vlade trajale dlje kot v obdobjih, ko je bilo število strank večje. Iz Tabele 3.7 je razvidno, da so po tretjih in petih volitvah v Sloveniji, ko je bilo najnižje število parlamentarnih strank, vlade trajale najdlje. Iz Tabele 3.6 je tudi razvidno, da enako velja tudi za Srbijo. Po šestih, četrth in tretjih volitvah, ko je bilo najmanjše število strank v parlamentu, so vlade trajale najdlje. Izjema je obdobje po petih volitvah, ko je na volitvah nastopila koalicija DOS, ki je bila sestavljena iz več strank.

Glede na predstavljene ugotovitve bi lahko dejali, da je fragmentiranost v povezavi s stabilnostjo vlad obratno sorazmerna. Torej, če je manjše število strank v strankarskem

sistemu, bolj stabilnejše so vlade. Prav tako velja za frakcionalizacijo, ki meri razpršenost moči in razdrobljenost strankarskega sistema. Kljub vsemu pa podatki ne kažejo zelo močne povezave med stabilnostjo in razdrobljenostjo. Pri preučevanju fragmentiranosti in frakcionalizacije sem prišel do ugotovitve, da ta dva dejavnika nimata ključnega vpliva na stabilnost vlade.

Tabela 3.6: Trajanje vlad glede na volilno obdobje v Sloveniji in Srbiji

SLOVENIJA	1. volitve	2. volitve	3. volitve	4. volitve	5. volitve	6. volitve
Število parlamentarnih strank	9	8	7	8	7	
Indeks frakcionalizacije	0,872	0,842	0,809	0,785	0,787	
Povprečno trajanje vlad v volilnem obdobju	1,34	1,36	1,96	1,96	4,08	
<hr/>						
SRBIJA						
Število parlamentarnih strank	15	9	7	8	4	6
Indeks frakcionalizacije	0,389	0,709	0,687	0,654	0,454	0,792
Povprečno trajanje vlad v volilnem obdobju	1,54	1,08	4	1,42	1,06	3,17

Vir: izračunano na podlagi Tabel: 3.1, 3.2, 3.4, 3.5.

Na podlagi Tabele 3.1 smo ugotovili, da je večina mešanih oziroma heterogenih koalicij (sestavljene iz levo- in desnosredinskih strani) razpadlo po izstopu strank iz koalicije. Vse homogene koalicije (sestavljene iz ideološko sorodnih strank) so se končale s koncem zakonodajnega obdobja oziroma novih volitev. Ideološka distanca med strankami v mešanih koalicijah je večja kot v izključno levih ali desnih koalicijah, zato je možnost konfliktov v mešanih koalicijah večja. Posledica tega je izstop strank iz

koalicije. Na podlagi Tabele 3.1 bi lahko zaključili, da so polarizirane koalicije trajale dlje kot mešane (Janševa vlada je trajala najdlje, kar 4,08 leta). Od leta 1990 do 2008 je kar sedem od desetih vlad sestavljala levosredinska stranka LDS. Od tega je kar štirikrat iz koalicije izstopila stranka, ki je bila nasprotno ideološko usmerjena od LDS (SDSS, SLS, SKD in SLS+SKD). To pove, da ideološka distanca močno vpliva na stabilnost vlad.

Na kakšen način bo vlada sestavljena in kakšna bo stopnja politične konkurence, je največ odvisno od stopnje polariziranosti strankarskega sistema. Moč Srbske radikalne stranke v Srbiji kaže na veliko polariziranost strankarskega sistema. Ta stranka ima majhen koalicijski potencial in bi na nacionalni ravni težko tvorila koalicijo (Pavlović 2005).

V Srbiji je bila večina koalicij do demokratičnih sprememb homogenih. Vodilno vlogo je imela skrajno leva stranka SPS. V Srbiji so podobno kot v Sloveniji homogene vlade trajale dlje kot heterogene. To dokazuje podatek, da so vlade do demokratičnih sprememb leta 2000 trajale dlje (najdlje je trajala leva vlada M. Marjanovića, kar štiri leta) kot vlade po letu 2000, ki so bile vse mešane. Večina vlad v Srbiji se je končala zaradi rednih ali predčasnih volitev v parlament. Od skupno 11 vlad so tri prenehale zaradi izstopa stranke iz koalicije ali odpovedi podpore oziroma smrti predsednika vlade.

V Srbiji je bil strankarski sistem skozi vso preučevano obdobje izrazito polariziran. To pomeni, da so v strankarskem sistemu nastopale antisistemske stranke. V predoktobrskem času je bila najmočnejša stranka opozicije antisistemska stranka (SRS), ki je v določenih obdobjih podpirala in celo bila član koalicije. V postoktobrskem obdobju je stranka SRS postala največja stranka v parlamentu. Skupaj z SPS spadata v antisistemske stranke. Iz Tabele 3.2 je razvidno, da je antisistemska stranka SRS kar dvakrat povzročila razpad vlade od petih vlad v predoktobrskem obdobju (prvič, ko je odpovedala podporo v parlamentu SPS, ki je takrat tvorila enostrankarsko koalicijo, in drugič, ko je izstopila iz koalicije leta 2000). To pomeni, da ima obstoj antisistemske stranke v strankarskem sistemu velik vpliv na stabilnost in trajanje vlad.

2. HIPOTEZA

V Srbiji je fragmentiranost in nestabilnost strankarskega sistema večja kot v Sloveniji, zato so tam vlade manj stabilne.

Tabela 3.7: Število vlad, predsednikov vlad v Sloveniji in Srbiji glede na obdobje pred in po demokratičnih spremembah

DRŽAVA	Število vlad	Povprežje trajanja vlad	Število predsednikov vlad	Povprečje trajanja predsednika vlade	Povprečno število strank	Povprečen indeks frakcionalizacije
SLOVENIJA A (maj 1990 – dec. 2008)	10	1,87	5	3,73	7,8	0,819
SRBIJA (jan. 1990 – jul. 2007)	10	1,73	8	2,24	8,17	0,614
SRBIJA (jan. 1990 – okt. 2000)	3	1,84	5	2,20	9,75	0,610
SRBIJA (jan. 2001 – jul. 2007)	4	1,58	3	2,11	5	0,623

Vir: Izračunano na podlagi Tabel: 3.1, 3.2, 3.6.

Slovenija je imela v povprečju bolj stabilne vlade kot Srbija, saj so v povprečju trajale dlje kot v Srbiji (glej Tabela 3.7). Povprečno trajanje vlade v Sloveniji je bilo višje od povprečja trajanja vlad v obdobju pred in po oktobrskih demokratičnih spremembah v Srbiji. V Sloveniji je povprečje trajanja predsednika vlade 3,73, kar je veliko dlje kot v Srbiji (2,24). Na ta podatek je vplivalo dejstvo, da se je v Sloveniji zamenjalo pet

predsednikov vlad (Janez Drnovšek je bil predsednik vlade kar 10,4 leta), medtem ko se je v Srbiji osem (najdlje je bil na oblasti Mirko Marjanović, 3,29 leta) (glej Tabela 3.2). Indikatorji stabilnosti vlad, kot so trajanje vlade in predsednika vlade, govorijo v prid Sloveniji. Zato bi lahko potrdili del druge hipoteze, ki pravi, da so vlade v Sloveniji bolj stabilne kot v Srbiji.

Iz Tabele 3.6 je razvidno, da je fragmentiranost v Sloveniji manjša kot v Srbiji, saj je bilo v Sloveniji v povprečju manj parlamentarnih strank kot v Srbiji glede na preučevano obdobje. Slovenija izstopa po razdrobljenosti in razpršenosti moči od Srbije po tem, da je njen najnižji indeks frakcionalizacije (po četrth volitvah je bil ta Fp 0,785) še vedno višji od najvišje stopnje razdrobljenosti od Srbije v obdobju petih volitev (Srbija je imela najvišji indeks po šestih volitvah Fp 0,792) (glej Graf 3.1). Slovenija ima v povprečju indeks frakcionalizacije višji kot v Srbiji v obeh obdobjih pred in po oktobrskih demokratičnih spremembah, kar kaže na to, da je v povprečju v Sloveniji razpršenost moči glede na število strank v parlamentu višja kot v Srbiji (glej Tabela 3.2). Glede na ugotovljeno bi lahko potrdili hipotezo, da je v Srbiji fragmentiranost strankarskega sistema večja kot v Sloveniji.

Če primerjamo obdobje pred in po demokratičnimi spremembami, ugotovimo, da so bile vlade pred letom 2000 stabilnejše. Povprečno število strank v obdobju 1990–2000 je bilo višje (9,75 strank) kot v obdobju 2000–2007 (pet strank), kar je v nasprotju s primerjavo med Slovenijo in Srbijo. Povprečen indeks frakcionalizacije je bil pričakovano nižji v obdobju 1990–2000 (0,610 Fp) kot pa v obdobju 2000–2007 (0,623 Fp). Glede na to lahko zaključimo, da fragmentiranost ni vzrok za nestabilnost vlad.

Na fragmentiranost in indeks frakcionalizacije močno vpliva volilni sistem, ki ima tudi velik vpliv na stabilnost vlade. V Srbiji je bil na prvih volitvah uporabljen večinski volilni sistem brez volilnega praga, kar je povzročilo, da je bil indeks frakcionalizacije ekstremno nizek (SPS osvoji absolutno večino v parlamentu), hkrati pa je v parlament prišlo veliko število strank. Če bi izvzeli prvo volilno obdobje v Srbiji, bi bilo povprečno število strank (6,8 strank - izračunano na podlagi Tabele 3.7) v Srbiji veliko manjše kot v Sloveniji. Prav tako bi bil tudi povprečni indeks frakcionalizacije neprimerno višji, vendar še zmeraj nižji od povprečnega indeksa Slovenije. Kljub temu pa bi bilo povprečno trajanje vlad v Sloveniji še vedno daljše kot v Srbiji. Torej, bolj kot fragmentiranost in razpršitev moči glede na razdrobljenost strankarske arene na stabilnost vlad vplivajo drugi dejavniki.

4 ZAKLJUČEK

V diplomski nalogi sem preučeval, ali lastnosti strankarske arene, kot so število strank, razdrobljenost in ideološka distanca strank v koaliciji, vplivajo na stabilnost vlad na primeru Slovenije in Srbije. Pri tem sem postavil dve hipotezi, ki sem na podlagi teoretičnega dela, primerjave ter analize v empiričnem delu prvo hipotezo potrdil, drugo pa delno.

Nestabilnost je definirana kot relativno pogosta sprememba vlade. Pogoste spremembe oblasti v novih demokratičnih sistemih pripomorejo konsolidaciji s tem, da se volivci zavedajo, da njihov glas šteje, kar je posledica dejstva, da so stranke prisiljene, da se borijo za vsak posamezen glas. Ta teza je v nasprotju z mišljenjem, po katerem je stabilnost vlade (redkost volitev) dobra za razvoj demokracije. Če bi bila stabilnost in nespremenljivost vlade glavnega pomena za konsolidacijo demokracije, potem bi Kazahstan, Tadžikistan, Turkmenistan in Uzbekistan imele najbolj demokratične režime, saj pri njih praktično od leta 1990 ni bilo sprememb oblasti. Drugi aspekt je struktura vladajoče koalicije. Razume se, da mora biti vladajoča koalicija raznovrstna, ker se na ta način preprečuje koncentracija oblasti. Čim večje je število strank v vladi, večja je možnost kontrole nad političnimi odločitvami (Pavlović 2005).

Obstoj antisistemskih strank in visoka stopnja polarizacije strankarske arene lahko pripeljejo do razpada strankarskega sistema oziroma prehoda v nedemokratičen sistem. Eden od primerov je Weimarska Republika, kjer je obstajala močna antisistemska komunistična stranka. Ta stranka je zožala tekmovanje na levici in ustrahovala volivce na desnici, ki so rešitev poiskali v Hitlerju in nacionalsocializmu (Ware 1996, 151). To je tipičen primer, kako en radikalizem ustvari drugega.

Potrebno je upoštevati tudi številne druge okoliščine in dejavnike, ki so vplivale na stabilnost držav. Srbija je imela izredno dinamično in razburljivo preteklost, za razliko od Slovenije, kjer je bil tranzicijski prehod miren. Državi sta se razlikovali tudi v različnem ustavnem, volilnem sistemu ter v ekonomski in gospodarski razvitosti. Slovenske vlade vseskozi niso doživljale večjih pretresov oziroma so bile skozi vsa obdobja stabilne.

5 LITERATURA

1. Axelrod, Robert. 1967. Conflict of Interest: An Axiomatic Approach. *Journal of Conflict Resolution* 11 (1): 87–99.
2. Blondel, Jean, Ferdinand Müller-Rommel, Darina Malova, Katja Fettelschoss, Alenka Krašovec in Matej Kovačič. 2007. *Governinig New European Democracies*. Basingtoke, New York: Palgrave Macmillan.
3. Budge, Ian in Hans Keman. 1990. *Party and Democracy: Testing a Theory of Formation, Functioning, and Termination of Governments in 20 Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
4. De Swan, Abram. 1973. *Coalition Theories and Cabinet Formations; A Study of Formal Theories of Coaliton Formation Applied to Nine European Parlia-ments after 1918*. Amsterdam, New York, San Francisco: Elsevier/Jossey Bass.
5. Duverger, Maurice. 1954. *Political Parties*. London: Methuen.
6. Farrell, M. David. 1998. *Comparing Electoral Systems*. Basingstoke: Macmillan.
7. Fink Hafner, Danica in Miro Haček. 2000. *Demokratski prehod II. Slovenija v primerjavi z drugimi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
8. Fink Hafner, Danica in Damjan Lajh. 2006. Uticaj izbornih sistema na stranačke

- arene: Slovenija u usporedbi sa bivšim Jugoslavenskim republikama. V *Razvoj političkog pluralizma u Sloveniji i Bosni Hercegovini*, ur. Danica Fink Hafner in Mirko Pejanović, 159–191. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
9. Fink Hafner, Danica in Alenka Krašovec. 2006. Ideološko-politički rascjepi u Slovenskoj stranačkoj areni poslije 1989. godine. V *Razvoj političkog pluralizma u Sloveniji i Bosni Hercegovini*, ur. Danica Fink Hafner in Mirko Pejanović, 71–105. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
  10. Fink Hafner, Danica in Mirko Pejanović. 2006. *Razvoj političkog pluralizma u Sloveniji i Bosni i Hercegovini*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
  11. Goati, Vladimir. 2006. *Partijske borbe u Srbiji u postoktobarskom razdoblju*. Beograd: Friderich Ebert Stiftung. Institut društvenih nauka.
  12. Grad, Franc. 2000. *Parlament in vlada*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
  13. --- 2004. *Volitve in volilni sistem*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
  14. Grofman, Bernard in Peter van Roozendaal. 1997. Modelling Cabinet Durability and Termination. *British Journal of Political Science Review* 27 (3): 419–451. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/194124?&Search=yes&term> (14. julij 2010).
  15. Laver, Michael in Norman Schofield. 1990. *Multiparty Government: The politics of coalition in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
  16. Lijphart, Arendt. 1984. *Measures of Cabinet Durability: A Conceptual and*

Empirical Evolution. San Diego: University of California.

17. Mair, Peter. 1990. *The West European Party System*. Oxford: Oxford University Press.
18. --- 1997. *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Oxford: Oxford University Press.
19. Merkl, Peter. 1980. *Western European Party System, Trend and Prospects*. London: The Free Press.
20. Mihailović, Srećko. 2007. *OKO IZOBRA 15, parlamentarni izbori u Republici Srbiji 21. januara 2007*. Beograd: Centar za slobodne izbore i demokratiju. Dostopno prek: <http://www.cesid.bgdream.com/images/OKO%20IZBORA%2015.pdf> (17. avgust 2010).
21. Panebianco, Angelo. 1988. *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
22. Pavlović, Dušan. 2005. *Polarizacija stranačkog sistema nakon 2000. godine*. Beograd: Fakultet političkih nauka. Dostopno prek: http://www.policy.hu/pavlovic/Bibliografija/Polarizacija_FES.pdf (15. julij 2010).
23. Warwick, Paul. 1996. *Coalition Government Membership in Western European Parliamentary Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.
24. Riker, William. 1962. *The Theory of Political Coalitions*. New Haven and London: Yale University Press.

25. Sartori, Giovanni. 2005. *Parties and Party Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
26. Spaić, Tamara. 2008. Srpske vlade u proseku trajale po godinu i po. *Blic*, 7. julij. Dostopno prek: <http://www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/48330/Srpske-Vlade-u-proseku-trajale-po-godinu-i-po> (12. marec 2010).
27. Stojiljković, Zoran. 2007. Politička partija i politička participacija, Slučaj Srbija. V *Godišnjak 2007*, ur. Milan Podunovac, 199–217. Beograd: Fakultet političkih nauka.
28. Taylor, Michael in V. M. Herman. 1971. Party Systems and Government Stability. *American Political Science Review* 65 (1): 28–37.
29. Tomšič, Matej. 2002. *Politična stabilnost v novih demokracijah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
30. Zajc, Drago. 2000. Institucionalna konsolidacija novih parlamentov v Srednji Evropi in Sloveniji. V *Demokratski prehodi I.*, ur. Danica Fink-Hafner in Miro Haček, 135–155. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
31. --- 2001. Demokratične volitve in prehod v nekaterih novih državah na območju nekdanje Jugoslavije. V *Demokratski prehodi II.*, ur. Danica Fink Hafner in Miro Haček, 17–52. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
32. --- 2002. Četrte demokratične volitve v Sloveniji in tretje volitve v Državni zbor Republike Slovenije leta 2000. V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink Hafner in Tomaž Boh, 71–92. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
33. --- 2004. *Razvoj parlamentarizma – funkcije sodobnih parlamentov*. Ljubljana:

Fakulteta za družbene vede.

34. --- 2009. *Oblikovanje koalicij v Srednji Evropi (primer Nemčije, Avstrije, Italije ter Poljske, Češke, Madžarske in Slovenije)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
35. Vlada Republike Slovenije. 2010. *Prejšnje vlade*. Dostopno prek: http://www.vlada.si/si/o_vladi/prejsnje_vlade/ (4. maj 2010).
36. Von Beyme, Klaus. 1985. *Political Parties in Western Democracies*, Aldershot: Gower.
37. Ware, Alan. 1996. *Political Parties and Party Systems*. Oxford: Oxford University Press.
38. Warwick, Paul. 1994. *Government Survival in Parliamentary Democracies*. London: Cambridge University Press.
39. Wikipedia. 2010. *Spisak predsednika vlada Srbije*. Dostopno prek: http://sh.wikipedia.org/wiki/Spisak_predsednika_Vlada_Srbije (17. junij 2010).

6 PRILOGI

PRILOGA A

Delež glasov strank, ki so prišle v parlament na parlamentarnih volitvah

STRANKA	1990	1992	1996	2000	2004
Združena lista socialnih demokratov (ZLSD)	17,3	13,6	9,0	12,1	10,17
Liberalna demokracija Slovenije (LDS)	14,5	23,5	27,0	36,3	22,80
Slovenski krščanski demokrati	13,0	14,5	9,6		
Slovenska narodna stranka	12,6	8,7	19,3		6,82
SNS + SKD – Slovenska narodna stranka				9,5	
Slovenska demokratska stranka (SDS)	7,4	3,3	16,1	15,8	29,08
Socialistična zveza Slovenije	5,4	Ni prišla v parlament	Ni tekmovala na volitvah	Ni tekmovala na volitvah	
Liberalna stranka	3,5	Ni prišla v parlament	Ni prišla v parlament		

Slovenska nacionalna stranka	Ni tekmovala na volitvah	10,0	3,2	4,4	6,27
DeSUS (Demokratska stranka upokojencev)	Ni tekmovala samostojno	Ni tekmovala samostojno	4,3	5,2	4,04
Zeleni Slovenije	8,8	3,7	Ni prišla v parlament	Ni prišla v parlament	Ni prišla v parlament
Demokratska stranka	9,5	5,0	Ni prišla v parlament	Ni prišla v parlament	Ni prišla v parlament
Stranka mladih Slovenije (SMS)				4,3	Ni prišla v parlament
Nova Slovenija (NSi)				8,7	9,09

Vir: Fink Hafner in Pejanović (2006, 200)

PRILOGA B

Parlamentarne volitve v Srbiji

Leto	Stranka	Odstotek glasov	Sedeži v parlamentu	Pozicija
1990	SPS	46,1	194	GA
	SRS	27,9	22	O
	SPO	15,8	19	O
	DS	7,4	7	O
1992	SPS	28,8	101	GS
	SRS	22,6	73	GJ
	DEPOS	16,9	50	O
	DS	4,2	6	O
	DRUGE	14		
1993	SPS	36,7	123	GS
	DEPOS	16,6	45	O
	SRS	13,8	39	O
	DS	11,6	29	O
	DSS	5,1	7	O
	DRUGE	8,9		
1997	SPS	34,3	110	GS
	SRS	28,1	82	GJ
	SPO	19,2	45	O
	DS	-	-	
	DRUGE	14,5	5	
2000	SPS	13,8	37	O

	SRS	8,6	13	O
	DOS	64,1	176	GA
	DRUGE	8,8	14	
2003	SPS	7,6	22	GJ
	SRS	27,6	82	O
	DSS	17,7	53	GS
	NS	-	-	GS/GJ
	SPO	7,7	22	GS/GJ
	G17+	11,5	34	GS/GJ
	DS	12,6	37	O
	DRUGE	9,3	-	
2007	SPS	5,6	16	O
	SRS	28,6	81	O
	DSS z NS	16,6	47	GS/GJ
	LDP, LSV, SDU, GSS	5,4	15	O
	G17+	6,8	17	GJ
	DS	22,7	64	GS
	DRUGE	7,8	-	

GA - vladajoča stranka/koalicija; GS - ključna vladajoča stranka; GJ - partner na oblasti; O - opozicija

Vir: Stojiljković (2007, 200–207)